

Kvalitativ studie av lærere og miljøterapeuter sine perspektiver på rusforebyggende arbeid i ungdomsskolen

Henriette Bjorland & Kevin Thowsen

Masteroppgave

Institutt for helse, miljø og likeverd (HEMIL)

Det psykologiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

Vår 2024

Forord

Tusen takk til vår kjære veileder Olin Blaalid Oldeide og biveileder Øyvind Wiik Halvorsen fra institutt for pedagogikk. Vi gikk alltid fra deres veiledninger med gode råd i tillegg til at dere fikk oss engasjert og inspirert. Tusen takk for at dere har vært tilgjengelig og gitt oss utmerket veiledning.

Tusen takk til alle informanter som har stilt opp. Tusen takk for at dere har delt deres erfaringer. Denne masteroppgaven hadde ikke vært mulig å gjennomføre uten dere.

Videre ønsker vi å takke venner og familie som har heiet og støttet oss gjennom prosessen.

Til slutt vil vi takke de seks flotte medstudentene for det gode læringsmiljøet vi har hatt sammen gjennom studiet.

Innholdsfortegnelse

Forord	
Sammendrag	
Abstract	
1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for studien og problemstilling.....	1
1.2 Formålet med studien	2
1.3 Oppgavens struktur	3
1.4 Tidligere forskning	3
1.4.1 Skolen som arena for rusforebyggende tiltak	3
1.4.2 Lærerens perspektiv på rusforebyggende arbeid i skolen	5
1.4.3 Rolledeling.....	5
2.0 Teoretisk rammeverk	7
2.1 Rusforebygging – Hva betyr det å forebygge?	7
2.1.1 Kategorisering av forebygging	7
2.1.2 Diskurser om rusforebygging i skolen	9
2.2 Ulike profesjoner og roller i skolen	11
2.2.1 Lærerrollen	11
2.2.2 Miljøterapeuten	12
2.3 Tverrfaglig samarbeid i skolen.....	14
3.0 Metode	15
3.1 Metodisk tilnærming.....	15
3.1.1 Kvalitativt forskningsintervju.....	15
3.2 Utvalget	16
3.2.1 Inklusjonskriterier	16
3.2.2 Rekruttering.....	16
3.3 Datainnsamling	17
3.3.1 Intervjuguide	17
3.3.2 Pilotintervju	18
3.3.3 Gjennomføring av intervjuene.....	18
3.4 Tematisk analyse	19
3.5 Studiens kvalitet.....	20
3.6 Etiske overveielser.....	21
3.6.1 Samtykke til å delta i forskning.....	22
3.6.2 Anonymitet.....	22
4.0 Funn	24
4.1 Forståelse av rusforebyggende praksis	25
4.1.1 Rolle- og ansvarsfordeling innad i skolen	25

4.1.2 Rusforebyggende tiltak.....	26
4.1.3 «De trenger hjelp mer enn de trenger straff»	28
4.2 Strukturelle betingelser i det rusforebyggende arbeidet	29
4.2.1 Mangel på kompetanse	30
4.2.2 Mangel på tid og ressurser.....	31
4.3 Samarbeid mellom profesjoner, instanser og andre viktige støttespillere for ungdom .	32
4.3.1 Samarbeid med andre instanser og profesjoner.....	32
4.3.2 Skolen må være tett knyttet opp til foreldrene	35
4.4 Oppsummering av hovedfunn.....	36
5.0 Diskusjon.....	38
5.1 Rusforebyggende praksis i skolen	38
5.1.1 Rolle- og ansvarsforståelse i skolen	38
5.1.2 Forståelse av rusforebyggende tiltak	39
5.2 Forståelse av strukturelle betingelsene i det rusforebyggende arbeidet.....	43
5.2.1 Mangel på tid og ressurser.....	43
5.2.2 Opplevelse av manglende forebyggingskompetanse	44
5.3 Forståelsen av samarbeid mellom profesjoner, instanser og andre viktige støttespillere for ungdom	45
5.3.1 Forståelse av samarbeid med andre instanser og profesjoner	45
5.3.2 Forståelse av godt samarbeid mellom skole og foresatte	46
5.4 Metodologiske refleksjoner	48
6.0 Konklusjon.....	49
7.0 Referanseliste	51
8.0 Vedlegg	57
8.1 Vedlegg 1 – Intervjuguide	57
8.2 Vedlegg 2 – Informasjonsskriv.....	59
8.3 Vedlegg 3 – Samtykkeerklæring	62

Sammendrag

Rusforebyggende arbeid gjøres og forstås på ulike måter, og i skolen kan forståelsen være forskjellig blant lærere og miljøterapeuter. Formålet med undersøkelsen var å undersøke hvordan det rusforebyggende arbeidet forstås av lærere og miljøterapeuter i skolen. For å belyse hvordan forståelsen av det rusforebyggende arbeid er i skolen, tok det teoretiske rammeverket utgangspunkt i tre forebyggingsdiskurser og grunnsyn på barn, i tillegg til annen tidligere relevant forskning.

Undersøkelsen er en kvalitativ studie som baserer seg på semi-strukturerte intervju med lærere og miljøterapeuter. Utvalget bestod av totalt åtte informanter, med fire informanter fra hver profesjon. Datainnsamlingen ble gjort gjennom semi-strukturerte intervjuer og lydband, hvor innhentet data ble transskribert og tematisk analysert.

Funn fra undersøkelsen viste at informantene og profesjonene har ulike erfaringer og opplevelser med å bedrive rusforebyggende arbeid, og hva rusforebygging betyr for dem. Felles for informantene var at rusforebygging ble sett på som et felles arbeid for alle profesjoner på skolen. Flere informanter opplevde manglende relevant kompetanse og uklarheter i rollefordeling. Lærerne var interessert i å finne løsninger til elevene etter oppdaget rusmisbruk, mens miljøterapeutene var mer interessert i årsak til rusmisbruk. Et annet funn var viktigheten av godt samarbeid med andre instanser og foresatte.

Masteroppgaven konkluderte med at lærere og miljøterapeuter i skolen forstår det rusforebyggende arbeidet forskjellig, i tillegg til å antyde en utydelig forståelse av rollene til

de ulike profesjonene. Masteroppgaven antyder også at lærere og miljøterapeuter har manglende tid, ressurser og kompetanse til å drive rusforebyggende arbeid.

Nøkkelord: Rusforebygging, intervju, skole, miljøterapeut, lærer

Abstract

Preventive work against substance abuse is conducted and understood in various ways, and in schools, the understanding can vary among teachers and social workers. The purpose of the study was to find out how preventive work against substance abuse is understood by teachers and social workers in schools. The theoretical framework was based on three prevention discourses and views on children and relevant research.

The study is a qualitative study based on semi-structured interviews with 8 teachers (4) and social workers (4). Data collection was conducted through semi-structured interviews and recordings, where collected data was thematically analyzed.

Findings from the study show that the informants and the professions have different experiences and perceptions of engaging in preventive work against substance abuse, and what substance abuse prevention means to them. Common among the informants was that substance abuse prevention was seen as a collaborative effort for all professions in the school. Several informants experienced a lack of relevant expertise and unclearities regarding roles. Teachers were interested in finding immediate solutions for students upon discovering substance abuse, while social workers were more interested in the causes of substance abuse. Another finding was the importance of good collaboration with other agencies and parents or guardians.

The research project concludes that teachers and social workers in schools understand preventive work against substance abuse differently, in addition to suggesting an unclear understanding of the roles of the various professions. The research project also suggests that

teachers and social workers lack time, resources, and expertise to engage in preventive work against substance abuse.

Keywords: Drug prevention, interview, school, social worker, teacher

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for studien og problemstilling

Barnevernsløven har som formål at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. Barnevernsløven skal også sikre at barn og unge får trygge oppvekstvilkår (Barnevernsløven, 2023, § 1-1). I 2022 trådte den nye barnevernsreformen i kraft (Prop.133L (2020-2021), s. 16) noe som innebærer endringer i barnevernsløven. Målet med den nye reformen er at barnevernstjenesten og tjenestetilbudene i større grad skal tilpasses de lokale behovene, blant annet ved at kommunene skal styrke arbeidet knyttet til forebygging og tidlig innsats. Å sette inn tidlig innsats vil være en investering i velferden til innbyggerne som kan spare kommunen for mer kostbare og inngripende tiltak (Prop. 36 S (2023-2024), s. 49).

Forebygging er et begrep som kan defineres på ulike måter og bedrives på flere ulike arenaer, alt fra skadeforebygging i idrett til avhengighetsforebygging innenfor rusmidler.

Forebyggende arbeid dreier seg i hovedsak om å benytte seg av ulike metoder og strategier for å hindre uønsket utfall. Forebygging blir av Gordon (1983) beskrevet gjennom en inndeling som er *universell*, *selektiv* og *indikativ* forebygging. Denne formen for forebygging skal forhindre en negativ utvikling ved at den peker ut den gruppen som forebyggingsaktiviteten retter seg mot (Gordon, 1983).

En både velfungerende og optimal arena for implementering av forebyggende tiltak er skolen, ettersom det er sted hvor barn og unge oppholder seg over en rekke år (Frønes, 2006, s. 260). Skolen skal utdanne barn og unge, på en måte som forbereder dem på de utfordringene som ligger foran dem. Målet er blant annet å ruste dem til å bli aktive samfunnsdeltakere og en

integrrert del av fellesskapet (Frønes, 2006, s. 259). De ulike ansatte i skolen har mulighet for å tidlig skape relasjoner med elevene, og oppdage risikofaktorer for å videre arbeide forebyggende. Både lærere og miljøterapeuter arbeider tett på elevene og har dermed en sentral rolle i det rusforebyggende arbeid. Dette ved at de omgås elevene daglig og både kjenner og forstår elevene på en unik måte.

Ettersom skolen er en viktig arena på flere plan, er det flere ulike lover og regler å forholde seg til, blant annet opplæringsloven. Særlig § 9 A-2 kan trekkes frem da den stadfester «*Retten til eit trygt og godt skolemiljø*», som innebærer at skolen som arena skal legge til rette for et skolemiljø som fremmer læring, trivsel og god helse (Opplæringsloven, 1998, § 9 A-2). Oppvekstreformen tydeliggjør at skolene skal drive med tidlig innsats i form av forebygging. Med klare mål om forebygging er det mindre sikkert hvilke forebyggende praksiser som blir gjennomført på kommunale barne- og ungdomsskoler. Det er også mulig at forebyggingsbegrepet blir forstått forskjellig av ulike profesjoner i skolen.

På bakgrunn av dette vil vi se nærmere på hvordan det rusforebyggende arbeidet gjøres og blir forstått av både lærere og miljøterapeuter på ungdomsskoler.

1.2 Formålet med studien

Masteroppgaven har som formål å undersøke hvordan forebyggende arbeid blir forstått og praktisert av to ulike profesjoner, i dette tilfellet lærere og miljøterapeuter. Ved bruk av dybdeintervju vil vi belyse og utforske de ulike perspektivene i forebygging som benyttes i skolen, og potensielle likheter eller forskjeller mellom profesjonene. Formålet til masteroppgaven har ført til følgende problemstilling:

Hvordan forstår lærere og miljøterapeuter rusforebyggende arbeid i ungdomsskolen?

1.3 Oppgavens struktur

Første kapitlet tar for seg masteroppgavens formål og problemstilling. I det andre kapitlet blir det teoretiske rammeverket redegjort for. I det tredje kapitlet belyses den metodiske tilnærmingen som ble benyttet til å kunne besvare problemstillingen. Kapittel fire presenterer funnene fra alle intervjuene som har blitt gjennomført. Videre i kapittel fem diskuteres funnene fra intervjuene opp mot det teoretiske rammeverket i masteroppgaven, for å både belyse aspekter, men også besvare problemstillingen. Avslutningsvis i kapittel seks gis det en kort oppsummering og konklusjon av funnene i masteroppgaven i lys av problemstillingen.

1.4 Tidligere forskning

1.4.1 Skolen som arena for rusforebyggende tiltak

Tidligere studier på det rusforebyggende arbeid i skolen har vist at en større andel av fagfellevurderte artikler hovedsakelig har forsket på effekten av ulike rusforebyggende tiltak, for eksempel Daily et al. (2020) som undersøkte hvordan skolemiljøet kunne forhindre at elevene begynte å bruke rusmidler. Utvalget i studien bestod av 2097 sjette-, syvende- og åttendeklasseelever på 16 regionale skoler i West Virginia i USA. Funnene fra studien tyder på at et positivt skolemiljø kan forsinke igangsetting av rusmiddelbruk, noe som tydeliggjør viktigheten av et godt klassemiljø og hvilken forebyggingseffekt dette kan ha.

Griffin et al. (2023) undersøkte den langsiktige effekten av et skolebasert forebyggingsprogram kalt «Life Skills Training». Dette programmet gikk ut på å lære ungdomsskole elevene ulike kognitive atferdsmessige ferdighetsteknikker som skulle legge til rette for utvikling av viktige personlige og sosiale ferdigheter for å gjøre dem i stand til å stå i mot ulovlige rusmidler. Tretten år etter å ha gjennomført programmet svarte totalt 44% på spørreskjemaet, som utgjorde 2042 unge voksne. Her viste det seg at forekomsten av bruken

av ulovlige rusmidler var lavere hos elever som deltok i forebyggingsprogrammet under ungdomsskolen, sammenlignet med deltakerne i kontrollgruppen. Studien konkluderte dermed med at universelle skolebaserte forebyggingsprogrammer kan gi langsiktige effekter på ulovlig bruk av narkotika.

Selv om enkeltstudier peker på positive effekter av forebyggingsprogram, viser en metaanalyse av 28 artikler gjort av Strøm et al. (2014) av tilsvarende forebyggingsprogrammer, men med fokus rettet mot alkoholbruk, å ha liten effekt på kort sikt og ingen signifikant effekt etter tretten måneder. En annen studie gjort av Strøm et al. (2015) tok for seg det universelle skolebaserte alkoholforebyggingsprogrammet «Unge & Rus». Dette forebyggingsprogrammet gikk ut på å gi elevene ulike oppgaver, prosjekter og lekser som var direkte knyttet til alkoholbruk. Studien støttet ikke bruk av programmet fremfor vanlig undervisning om alkohol i skolen.

I Nord-Amerika ble det gjennomført en metaanalyse hvor det kom frem at effekten var varierende ut i fra personen(e) som presenterte det rusforebyggende materialet for elevene (Lize et al., 2017). Lize et al. (2017) fant indikasjoner som viste at rusforebyggende tiltak hadde en bedre effekt når materialet ble formidlet til elevene av en lærer. Hvordan lærerne valgte å benytte seg av skjønn og på hvilken måte de presenterte det rusforebyggende materialet ble sett nærmere på av Miller-Day et al. (2015). I denne studien fant de at elevenes engasjement økte ved lærernes bruk av skjønn ved å fortelle historier, samtidig som at det kunne oppstå negativ effekt dersom kvaliteten på historiene ikke hadde sammenheng med relevant pensum. Det er imidlertid viktig å merke seg at det er ulike utdanningssystemer i USA og Norge, noe som gjør at det kan være vanskelig å overføre funnene til en norsk kontekst. Ved norske skoler viser det seg ifølge Fekjær (2008, s. 326) at rusforebygging kan

foregå på forskjellige måter, men i undervisningssammenheng på skolen har kunnskapsbasert rusopplysning blitt mest brukt. Fekjær (2008, s. 326) skriver at denne tilnærmingen til forebygging er den mest tradisjonelle i skolesammenheng og dreier seg om opplysningsbaserte forebyggingsprogrammer og tiltak innenfor blant annet rus. Tilnærmingen retter fokuset mot skadevirkningen til rusmidlene og de ulike konsekvensene ved bruk (Fekjær, 2008, s. 326).

1.4.2 Lærerenes perspektiv på rusforebyggende arbeid i skolen

Flere studier synliggjør lærernes perspektiv og deres rolle i skolebaserte rusforebygging og effekten av forebyggingen i skolen (Van Hout et al., 2012; Giannotta et al., 2014; Strøm et al., 2015). I disse studiene fant de at klar rollefordeling og samarbeid mellom foresatte og andre profesjoner hadde positiv effekt for det rusforebyggende arbeid. Van Hout et al. (2012) utførte en komparativ studie mellom Sveits og Irland som omhandlet læreres perspektiv på deres rolle ved rusforebyggende arbeid. Et nøkkelfunn fra denne studien var at lærerne hadde ønske om å ha delt ansvar i det rusforebyggende arbeidet, i tillegg til at alle lærere og andre ansatte mottok kursing. Et annet viktig funn fra samme studie var at halvparten av informantene (n=131) ikke hadde deltatt på rusforebyggende arbeid, og en tredjedel meldte at slik deltakelse var sjeldent.

1.4.3 Rollefordeling

I en studie fra Island som tok for seg rollefordeling ble nødvendigheten av en fungerende struktur og klare roller blant skolepersonell trukket fram som en vei videre for å forbedre det rusforebyggende arbeidet (Nordmyr & Forsman, 2021). I Sverige forsket Yakhlef og Basic (2023) på den emosjonelle byrden lærere potensielt opplever ved å jobbe rusforebyggende

med utsatte elever. Her forsket de på lærere som underviste på videregående nivå, som vil si lærere med elever noen år eldre enn informantene i denne studien.

Majoriteten av den gjennomgåtte forskning har rettet søkelyset på ulike måter å drive rusforebyggende arbeid, og effekten de har på bruk av rusmidler. Det eksisterte noen studier som omhandlet lærernes perspektiv og deres opplevelse av det rusforebyggende arbeidet.

Vi fant ingen studier som utforsket både lærer og miljøterapeuter sine erfaringer ved rusforebyggende arbeid.

2.0 Teoretisk rammeverk

Vår studie omhandler hvordan lærere og miljøterapeuter forstår rusforebyggende arbeid i ungdomsskolen. Teorien belyser ulike aspekter relevant for problemstillingen og starter med å se på hva rusforebygging er, ulike tilnærminger til rusforebygging, videre om profesjonene som arbeider med dette og avslutningsvis om samarbeid mellom de ulike instansene.

2.1 Rusforebygging – Hva betyr det å forebygge?

Begrepet forebygging er et vidt begrep som ikke utelukkende dreier seg om tiltak rettet mot rusmidler, men om hvordan man på et generelt plan kan forhindre en negativ utvikling (Befring & Moen, 2017, s. 109). Når det gjelder forebygging knyttet til rusmidler så viser dette seg å være sammensatt, hvor det er store individuelle forskjeller (Hole, 2014, s. 41). Bakgrunnen for utviklingen av en rusproblematikk er ikke helt entydig, og av den grunn kan det være utfordrende å vite hvordan arbeidet skal gjøres og hvilke tiltak som skal iverksettes. Det forebyggende arbeidet kan ofte deles inn i ulike nivåer eller kategorier. Vi vil i det følgende se nærmere på dette.

2.1.1 Kategorisering av forebygging

Innenfor forebyggende arbeid har man ofte benyttet Gerald Caplan (1964, s. 26) sin inndeling av forebygging, som er primær-, sekundær- og tertiærforebygging. Denne inndelingen av forebygging ble i senere tid av Robert S. Gordon (1983, s. 107) sett på som en både nyttig og enkel måte å klassifisere eller kategorisere forebygging på, men som ikke er like anvendlig sett i et forebyggingsperspektiv. På bakgrunn av dette utviklet Robert Gordon i 1983 en forbedret kategorisering av forebygging, nemlig universell, selektiv og indikativ forebygging (Foxcroft, 2014, s. 818). En slik kategorisering av forebygging peker ut befolkningsgruppen som forebyggingsaktiviteten retter seg mot (Gordon, 1983, s. 108). Denne nye

kategoriseringen fokuserer i større grad på helsefremmende arbeid gjennom å styrke prosessene som hindrer at det oppstår problemer, fremfor Caplan sin inndeling som fokuserte i større grad på risiko, sykdom og problemer (Hole, 2014, s. 72). Vi vil se nærmere på de tre kategoriene i det følgende.

Universell forebygging er ifølge Gordon (1983, s. 108) den mest allmenngyldige typen, som med andre ord retter seg mot alle. Det dreier seg om forskjellige tiltak eller strategier som med sikkerhet kan brukes mot allmenheten, eksempelvis kampanjer mot røykeslutt, bruk av bilbelte, kosthold og annet (Gordon, 1983, s. 108). Universell forebygging skiller ikke mellom individer og grupper innad i befolkningen, ettersom målet er å nå alle eller flest mulig (Hole, 2014, s. 74). Et eksempel kan være alle elever på en skole eller bare et klassetrinn på skolen.

Selektiv forebygging dreier seg om tiltak og strategier rettet mot både enkeltpersoner og risikogrupper som har en høyere sannsynlighet for å bli eller utvikle en sykdom på et senere tidspunkt (Gordon, 1983, s. 108). Denne tilnærmingen tar sikte på å adressere de unike utfordringene og sårbare punktene til disse gruppene, med mål om å redusere risikoen for rusrelaterte problemer før de oppstår. Med andre ord dreier det seg om strategier rettet mot risikosituasjoner og risikogrupper, som i større grad er utsatt for både bruk og misbruk. For å kunne bedrive selektiv forebygging er det nødvendig med forståelse og kunnskap rundt de ulike risikofaktorene. Dette vil gjøre det mulig å kunne observere ulike risikofaktorer hos enkeltpersoner og risikogrupper, for å videre basere strategier og tiltak på disse (Gordon, 1983, s. 108). Ved iverksettelse av tiltak så bør disse rettes mot risikofaktorene som enkeltpersonene eller gruppen besitter, fremfor potensielle mistanker om eksperimentering med rusmidler.

Indikativ forebygging dreier seg om strategier rettet mot enkeltpersoner som ved undersøkelser viser seg å være i en tilstand eller ha risikofaktorer som krever en forebyggende

intervensjon (Gordon, 1983, s. 108). Indikativ forebygging har som formål å forhindre eller minimere de negative konsekvensene av en allerede eksisterende problematikk, skade eller sykdom (Gravrok et al., 2006, s. 61). Ifølge Fekjær (2016, s. 334) så kan denne forebyggingsformen nesten sees på som en form for behandling.

Ved å se på disse ulike forebyggingstiltakene i skolesammenheng så forsøker de universelle tiltakene å nå ut til hele elevgruppen på en skole, med andre ord 100% av elevgruppen. De selektive tiltakene retter seg mot en mindre målgruppe, rundt 5-10% av elevgruppen på skolen. Videre går indikativ forebygging enda dypere og fokuserer på omtrent 1-2% av elevene (Helsedirektoratet, 2012, s. 7).

2.1.2 Diskurser om rusforebygging i skolen

Inspirert av forebyggingsklassifiseringen analyserte Halvorsen et al. (in press, s. 4) medietekster om rusforebygging i skolen. De identifiserte tre forebyggingsdiskurser som kan forstås ut ifra hvilket grunnsyn man har på barn.

Den første diskursen er den kontrollerte eleven som bygger på det dionysiske grunnsynet på barn og unge, hvor dem blir betegnet som ville og irrasjonelle (Smith, 2012, s. 25). Med dette behøver eleven disiplinering og overvåking for å tilnærme seg den korrekte sosiale moralen arenaen ønsker. Rusforebyggende tiltak som er egnet til den kontrollerte eleven, kan eksempelvis være rustesting eller søk med narkohund. Her kan det tenkes at «det onde barn» vil frastå fra å ta narkotika hvis det er sjanse for å bli markert av hund neste skoledag og deretter møte følgende konsekvenser. Ved hyppige kontroller vil eleven etter denne tankegangen forstå at det er dumt (med narkotika) fordi en kan bli tatt av narkohund eller bli oppdaget ved tilfeldig rustesting på skolen. Redselen for sanksjoner vil føre til at den

kontrollerte eleven tilnærmer seg korrekt moralsk holdning som det streves etter i det dionysisk grunnsyn (Smith, 2012, s. 26).

Den andre diskursen er den inkluderte eleven bygger på det apollinske grunnsynet hvor barnet er naturlig godt med positive intensjoner, samtidig som barnet anses som naivt og sårbart (Smith, 2012, s. 26). I likhet med den kontrollerte eleven behøver den inkluderte eleven at de voksne må veilede og sette rammer for barnet. I motsetning til den kontrollerte eleven tenker man i denne diskursen at barnet er naturlig godt, og farene for narkotikamisbruk ligger i omgivelsene. Dette betyr at barnet må vernes fra truende og skadelige påvirkninger i miljøet (Halvorsen et al., in press, s. 13). Man må inkludere eleven i det gode og trygge selskap, eksempelvis å ta avstand fra narkotika ved å ta elevene under vingen til gode og viktige voksenpersoner. Her blir MOT-programmet nevnt som rusforebyggende tiltak, som bygger på åpenhet og tillit. Her vil man styrke barn og unge sin motstand mot skadelige påvirkninger fra omgivelsene ved å guide dem i riktig retning mot eksempelvis et rusfritt liv, ved å ta gode avgjørelser for seg selv og ha mot, indre motivasjon, til å si nei til rusmidler. En fellesnevner med rusforebyggingsmetoder i denne diskursen er at de fungerer indirekte, og skaper et trygt og godt miljø som det apollinske barnet kan blomstre i (Halvorsen et al., in press, s. 13)

Den tredje diskursen er den opplyste eleven som tar utgangspunkt i det athenske grunnsynet på barn og unge, hvor eleven er i stand til å ta gode og riktige avgjørelser for seg selv ved hjelp av informasjon. Halvorsen et al. (in press, s. 14) beskriver den opplyste eleven som ansvarlig, rasjonell og søkende etter mulighet til å utøve sin kompetanse. I denne diskursen vil valget om å ikke benytte seg av rusmidler bli tatt av eleven selv, med balansert informasjon som vil være bakgrunn for de fornuftige avgjørelser som blir tatt (Halvorsen et al., in press, s. 13). Eksempel på dette kan være serier om rusmidler som eksplisitt viser hvilke negative

konsekvenser rusmidler kan føre til. De ulike diskursene viser at det er ulike måter å forstå rusforebygging på som vil føre til ulike praksiser. Diskursene vil med andre ord prege hvordan rusforebyggende arbeid praktiseres av de ulike profesjonene.

2.2 Ulike profesjoner og roller i skolen

I skolen finnes det flere ulike personer med forskjellige roller og utdanning. To av de mer sentrale rollene/profesjonene for det rusforebyggende arbeidet er lærere og miljøterapeuter, og utvalget i denne studien består disse profesjonene. I det følgende vil vi se nærmere på disse to profesjonene og hvilken rolle de har i skolen.

2.2.1 Lærerrollen

Begrepet lærerrollen brukes ofte som en mer generell betegnelse for lærere, i tillegg til at den også kan vise til selve utførelsen av yrket og hvordan lærerens praksis er på skolen og i klasserommet med elever (Dahl et al., 2016, s. 23). Selve lærerrollen er en kompleks rolle som finner sted på ulike arenaer og sammenhenger, eksempelvis i møte med kollegaer, foresatte, elever, skoleledelse, myndigheter, samarbeidspartnere og politikere (St.meld. nr.11 (2008-2009), s. 12). Likevel utspilles lærerrollen hovedsakelig på skolen sammen med elever. Rammene for lærerrollen er gitt av lovverket til skolen, rammebetingelsene og profesjonens mandat. Disse rammene skal bidra til at elevene skal få de best mulige moralske og kunnskapsmessige forutsetningene for utdanning og yrkesliv videre, i tillegg til at de deltar aktivt som medborgere og samfunnsmedlemmer (Dahl et al., 2016, s. 23). Læreren har med andre ord betydning for elevenes læring og sosiale utvikling, noe som gjør at arbeidet har et allmenndannende formål.

Forventningen om profesjonalitet i lærerrollen har i løpet av den senere tiden blitt enda større (Dahl et al., 2016; Mausestagen & Granlund, 2012). Dette til tross for at arbeidsomfanget

ifølge Gustavsson og Tømmerbakken (2011, s. 11) har blitt større sammenlignet med før, i tillegg til økte forventinger knyttet til krav om kompetanse rundt relasjonsbygging, tverrfaglig samarbeid og ulike diagnoser. Selve utøvelsen av lærerarbeidet innebærer flere ulike oppgaver, men i hovedsak dreier det seg om å anvende deres faglige, pedagogiske og fagdidaktiske kunnskap (Grimen, 2008). Likevel innebærer lærerrollen å løse flere uryddige, komplekse og uoversiktlige utfordringer knyttet til sosiale forhold, eksempelvis rus og psykiatri, fortalt i rapport fra ekspertgruppe om lærerrollen (Dahl et al., 2016, s. 33). Forventingene knyttet til at lærere sitt kunnskapsgrunnlag skal kunne løse disse er problematiske, noe som kan vise til et behov for flere profesjoner i skolen (Dahl et al., 2016, s. 33). En annen viktig profesjon/rolle i skolen som vi skal se nærmere på er miljøterapeuten.

2.2.2 Miljøterapeuten

Begrepet miljøterapeut brukes ofte som en samlebetegnelse og blir gjerne anvendt innenfor spesialisthelsetjenesten, men i skolen blir det av Fellesorganisasjonen (FO) og Utdanningsforbundet definert som personer med 3-årig høyskoleutdanning som sosionom, vernepleier eller barnevernspedagog. Videre i definisjonen står det at de arbeider for at elevene skal oppleve en positiv utvikling og endring, noe som gjør at arbeidet vil være å tilrettelegge læringsmiljøet, psykososiale faktorer og utviklingsstøttende tiltak (Fellesorganisasjonen & Utdanningsforbundet, 2020, s. 3).

Barnevernspedagog var en av de treårige høyskoleutdanningene som definerte en person som miljøterapeut, og de er utdannet til å arbeide med barn og unge på forskjellige oppvekstarenaer (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 225). I tillegg er utdanningen rettet mot å forstå livssituasjonen til barn, unge og familien for å deretter handle etter denne. Gjennom utdanningen får de en barnevernfaglig kompetanse i forhold til det å kunne kartlegge,

analysere og gå i gang med tiltak for barn og unge som befinner seg i utsatte livssituasjoner, slik at de får bedre livsvilkår og utviklingsmuligheter (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 225). Kompetansen barnevernspedagoger tilegner seg gjennom utdanningen gjør at de i Meld. St. 19 (2009-2010), s. 50, «Tid til læring» blir nevnt som en profesjon som kan avlaste lærere. Dette på bakgrunn av deres kompetanse knyttet til konfliktløsning mellom elever, omsorg for enkeltelever, oppfølgingen av elever med spesielle behov og samarbeidsevnene deres mot andre kommunale tjenester.

På et mer generelt grunnlag dekker arbeidet deres på skoler flere ulike områder som konflikter, klassemiljø, sorg, mobbing, omsorgssvikt, individuelle- og gruppesamtaler, psykisk helse, forebyggende barnevern, spiseforstyrrelser, rådgiving ovenfor foresatte og andre ansatte (Gustavsson, 2004, s. 20). Ettersom de dekker flere store områder er det lite kunnskap om hvordan arbeidet til miljøterapeuter faktisk organiseres og hvilke arbeidsoppgaver og roller de har (Borg & Lyng, 2019, s. 11). Arbeidsoppgavene og arbeidsforholdene er varierte hvor det miljøterapeutiske arbeidet går ut på å fremme læring, personlig ansvar og mestring hos både enkeltelever og grupper (Borg & Lyng, 2019, s. 11). Arbeidet til miljøterapeuter dreier seg om å drive forebyggende arbeid på individ-, gruppe, og klassenivå, i tillegg til å være en ressurs på skolen og i klassen ved sin kompetanse rundt psykososialt arbeid (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 225). Dette innebærer blant annet arbeid med elever som har ulike funksjonsproblemer, av ulik karakter som fysisk, sosial eller psykisk. Arbeidet til miljøterapeutene skal være på bakgrunn av enkeltvedtak og sakkyndige vurderinger (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 225).

2.3 Tverrfaglig samarbeid i skolen

I den norske skole arbeider de to nevnte profesjonene lærere og miljøterapeuter sammen for å fremme kunnskapsløftet (Statsforvalteren, 2022) til barn og unge samt bidra til at dem har en givende og trygg skolehverdag. Andre profesjoner som typisk arbeider i eller i samarbeid med en norsk skole er helsesykepleiere, psykologer og pedagogiske rådgivere. Tverrprofesjonelt samarbeid kjennetegnes ved at flere profesjoner jobber tett sammen (Willumsen & Ødegård, 2016, s. 39). Mer konkret på det tverrfaglige samarbeidet mellom lærer og miljøterapeut, jobber profesjonene tett sammen i elevenes hverdag og kan bistå hverandre med å fange opp ting som rører seg i klasserommet. Å se den enkelte elev og tilstrekkelig følge hva den enkelte behøver er tidskrevende, og her kan miljøterapeuten samarbeide med læreren for å være mer tilgjengelig for ungdommene (Gustavsson & Tømmerbakken, 2011, s. 62). Tverrfaglig samarbeid handler om samarbeid mellom ulike profesjonsutøvere som har en felles oppgave, med integrasjon av andre faggruppers kunnskap og ferdigheter (Willumsen & Ødegård, 2016, s. 39). Godt samarbeid mellom lærer og miljøterapeut bygger på god kommunikasjon og klare roller, slik at profesjonenes unike kompetanse får rom til å vises samt deles (Borg et al., 2015, s. 6).

3.0 Metode

I dette kapitlet skal vi redegjøre for de metodiske valgene som har blitt tatt for å kunne besvare oppgavens problemstilling. Dette innebærer blant annet å redegjøre for den metodiske tilnærmingen, utvalget som ligger til grunn for studiens datamateriale og etiske overveielser som er blitt gjort.

3.1 Metodisk tilnærming

Kvalitativ metode ble valgt for å kunne belyse problemstillingen og få en dypere og mer helhetlig forståelse av det aktuelle fenomenet. I denne masteroppgaven innebærer det å bedre forstå kompleksiteten rundt temaet rus og rusforebygging hos de som arbeider med barn og unge, i tillegg til å få et dypere innblikk i rusforebyggende arbeid i den norske skolen.

Ved bruk av kvalitativ metode er det mulig å innhente datamateriell på forskjellige måter, og i denne masteroppgaven har intervju blitt brukt som metode for innsamling av data.

3.1.1 Kvalitativt forskningsintervju

Et kvalitativt forskningsintervju er en mellommenneskelig situasjon hvor forskeren og deltakeren engasjerer seg i en samtale, og i denne prosessen oppnår forskeren innsikt i fenomenet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 44). Det er ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 44) flere ulike måter å gjennomføre og strukturere et intervju på, men i denne masteroppgaven ble semistrukturert intervju benyttet, noe som ifølge Dalen (2011, s. 26) er den vanligste måten å strukturere intervjuer på. Denne strukturen gjorde det mulig å ha forskjellige temaer å forholde seg til, hvor rekkefølgen ikke var like viktig, så lenge alle temaene ble gjennomgått. Ved å benytte seg av en slik intervjuform var det mulig å få en bedre forståelse av fenomenet, ettersom flere ulike temaer som ikke var satt opp på forhånd, ble belyst.

3.2 Utvalget

3.2.1 Inklusjonskriterier

Problemstillingen i denne masteroppgaven var å belyse hvordan miljøterapeuter og lærere bedriver rusforebyggende arbeid på ungdomskolen. For å besvare problemstillingen var det nødvendig å benytte seg av et strategisk utvalg. Et slikt utvalg brukes ofte i kvalitative undersøkelser, og dreier seg om å velge deltakere med egenskaper eller kvalifikasjoner som er aktuelle for problemstillingen (Jacobsen, 2010, s. 114).

I denne masteroppgaven var det ønskelig at utvalget skulle bestå av skolelærere og miljøterapeuter i ungdomsskolen. I dette utvalget som strategisk ble valgt ut, var det også enkelte inklusjonskriterier å ta hensyn til. Kriteriene som ligger til grunn var at skolelærerne og miljøterapeutene måtte begge ha vært ansatt i over ett år, for å unngå ansatte uten tilstrekkelig erfaring. Et annet inklusjonskriterie var at både skolelærerne og miljøterapeutene måtte ha relevant utdanning i forhold til deres arbeid. Dette gjorde at deltakerne hadde utdanning i henhold til deres stillinger og ansvarsområder. Det siste inklusjonskriteriet var at informantene som skulle delta ikke arbeidet på samme skole. Dette gjorde det mulig å belyse hvor forskjellige skoler arbeidet med rusforebygging.

3.2.2 Rekruttering

Deltakerne i denne masteroppgaven er strategisk utvalgt med de egenskapene og kvalifikasjonene som var ønskelig i forhold til problemstillingen. Deltakerne ble strategisk utvalgt ved at de ble sendt mail til ulike skoler, hvor de ulike kriteriene til informantene ble tydeliggjort.

Valg av antall deltakere i denne masteroppgaven tok utgangspunkt i Kvale og Brinkmann (2015, s. 148) som påpeker at typiske intervjuundersøkelser vanligvis involverer et deltakerantall fra fem til tjuufem personer. Det ble rekruttert åtte informanter, fire lærere og fire miljøterapeuter, hvor alle hadde vært involvert i rusforebyggende arbeid på norske ungdomsskoler. Etter gjennomførte intervjuer var det enighet med veilederne om at tematikken og momentene i alle intervjuene var relativt like, og det var dermed ikke nødvendig å rekruttere flere. En oversikt over informantene er fremstilt i tabell 1 nedenfor.

Informant	Kjønn	Alder	Erfaring
L1	Mann	45 år	16 år som lærer ved ungdomsskole.
L2	Mann	52 år	25 år som lærer ved to forskjellige ungdomsskoler.
L3	Mann	32 år	8 år som lærer ved ungdomsskole.
L4	Kvinne	54 år	20 år som lærer ved to forskjellige ungdomsskoler
M1	Kvinne	43 år	5 år som miljøterapeut ved ungdomsskole.
M2	Kvinne	55 år	11 år som miljøterapeut ved ungdomsskole.
M3	Mann	52 år	25 års erfaring fra barnevernet, 5 mnd. som miljøterapeut ved ungdomsskole.
M4	Mann	28 år	5 års erfaring fra barnevernsinstitusjon. 2 års erfaring som miljøterapeut ved ungdomsskole.

Tabell 1: *Utvalg av informanter.*

3.3 Datainnsamling

3.3.1 Intervjuguide

Før intervjuene ble gjennomført, ble det utarbeidet en intervjuguide (Vedlegg 1) for å strukturere intervjuprosessen. En intervjuguide fungerer som et veiledende skript som sikter mot å skape et mer organisert intervjuforløp. Den inneholder utvalgte temaer som skal tas opp

under intervjuet og en logisk rekkefølge for spørsmålene (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 162).

Ulike temaer som ble tatt med i intervjuguiden var erfaringer fra forebyggingsarbeid, tiltak, håndtering og rollefordeling ved rusforebyggende arbeid i skolen.

Intervjuguiden ble utformet med spørsmål som best mulig kunne belyse og svare på problemstillingen, i tillegg til å forsøke å sortere spørsmålene og temaene i en logisk rekkefølge. For å komme i dybden på tematikken ble det forsøkt å ha åpne spørsmål og oppfølgingsspørsmål, ettersom det ifølge Tjora (2012, s. 104) bidrar til at informantene gir mest mulig informasjon.

3.3.2 Pilotintervju

Før intervjuene skal gjennomføres anbefales det av Bryman (2012, s. 263) å gjennomføre pilotintervju, for å kunne teste ut intervjuguiden i forkant av intervjuene med informantene. Det ble gjennomført to pilotintervju hvor det ene pilotintervjuet ble gjort på hverandre, mens det andre pilotintervjuet ble gjort på medstudent. Etter det første pilotintervjuet gjorde vi noen justeringer for å få en «rød trå» i intervjuguiden ved å legge til mer generelle spørsmål i starten for å få en mykere start, i tillegg til å endre på rekkefølgen og gjøre spørsmålene mer åpne. Etter det andre pilot intervjuet erfarte vi bedre flyt på rekkefølgen og temaene, og det ble dermed ikke endret noe ytterligere på intervjuguiden.

3.3.3 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene ble hovedsakelig gjennomført fysisk på skolene som informantene arbeidet på, i tillegg til enkelte intervju som ble gjennomført ved hjelp av dataprogrammet Zoom Video Communications «heretter Zoom». Det ble forsøkt å gjennomføre intervjuene på skolene for å senke terskelen for å delta, i tillegg til at informantene kunne være i kjente og trygge

omgivelser. Intervjuene ble gjennomført i klasserom hvor kun informant og intervjuer var tilstede, slik at det ikke var noen forstyrrelser rundt. Zoom ble brukt ettersom tre av informantene ikke befant seg på Vestlandet. Under intervjuene ble det tatt opp lyd med bandopptaker av typen Olympus Digital Voice Recorder WS-853. Intervjuene ble gjennomført når det passet for deltakerne slik at de hadde tid til å bli intervjuet.

Gjennom intervjuene ble intervjuteknikken «prober» benyttet, som ifølge Thagaard (2009, s. 91) dreier seg om å oppmuntre informanten til å snakke mer, gjennom å vise interesse. Det ble forsøkt å vise interesse gjennom å vise engasjement rundt erfaringene og opplevelsene deres.

3.4 Tematisk analyse

I denne masteroppgaven har Braun og Clarke (2006, s. 79) sin tematiske analyse blitt benyttet som grunnlag for analysen som har blitt gjort. Tematisk analyse er utviklet med det formål å identifisere, analysere og presentere ulike mønstre og temaer som fremkommer i datamaterialet. Gjennom denne analyseformen blir datamaterialet organisert og beskrevet, i tillegg til at aspekter blir utforsket og tolket (Braun & Clarke, 2006, s. 79).

Organiseringen av datamateriale ble gjort ved å følge en systematisk tilnærming hvor materialet ble segmentert i ulike nivåer: «initial codes», koder, sub-temaer og temaer. Dette hierarkiske struktureringsarbeidet bidro til å skape en klar struktur, noe som gjorde det mulig å dykke dypere inn i datasettet og analysere det på en grundig måte. Tematisk analyse er ikke begrenset til en spesifikk teori eller tilnærming, noe som gjør at dette fleksible verktøyet kan benyttes på forskjellige teorier (Braun & Clarke, 2006, s. 78). Det teoretiske grunnlaget tok utgangspunkt i rusforebyggende strategier og diskurser, men vi forsøkte også å ha en induktiv tilnærming ved å belyse andre aspekter som kom frem gjennom intervjuene.

Masteroppgaven har i den tematiske analysen fulgt Braun og Clarke (2006, s. 79) sin seks-trinns analysemodell, som gir en strukturert tilnærming til analysen. Denne innebærer å først gjøre seg kjent med datamaterialet, for å videre utarbeide ulike koder. Etter gjennomgang av datamaterialet, hadde vi totalt 524 «initial codes», fordelt inn i 86 ulike koder. Disse ble videre kortet ned til 304 «initial codes» fordelt inn i 52 koder. Disse kodene dannet forskjellige temaer, og relasjonen mellom temaene og kodene måtte deretter vurderes. Avslutningsvis ble temaene definert og navngitt, noe som gjorde det mulig å produsere en rapport. En skjematisk oversikt som viser resultatet av denne analysemodellen er vist i tabell 2.

3.5 Studiens kvalitet

Vi har tatt utgangspunkt i Tracy (2010) sine kvalitetskriterier for kvalitativ forskning som er «rich rigor», «worthy topic», «credibility», «sincerity», «resonance», «significant contribution», «ethics» og «meaningful coherence». I det følgende vil vi se nærmere på flere av disse.

Kvalitetskriteriet «credibility» refererer til forskningsresultatenes pålitelighet som blir skapt av utfyllende beskrivelser av avgjørelser som har blitt tatt (Tracy, 2010, s. 843) som også viser til selvrefleksivitet ved beslutninger. For å styrke påliteligheten til masteroppgaven har vi forsøkt å være så transparent som mulig ved å dokumentere metodene som har blitt brukt, hvor disse har blitt beskrevet på en detaljert måte. Ved å være transparent fremstår forskningen troverdig for leserne, noe som går under kvalitetskriteriet «sincerity» (Tracy, 2010, s. 841). Dette har blitt gjort gjennom å belyse bakgrunn for valg av metode, metoder brukt for innsamling av datamateriell, i tillegg til å beskrive kriteriene for utvalget, rekrutteringen av deltakerne og utformingen av intervjuguiden. Videre har vi beskrevet hvert ledd og valgene som har blitt tatt i analysen av datamaterialet og resultatene. Disse detaljerte

beskrivelsene bidrar til å synliggjøre de ulike fremgangsmetodene, for å styrke påliteligheten samt troverdigheten til mastroppgaven.

Forskningens pålitelighet kan styrkes ved åpenhet (Tracy, 2010, s. 841), og med dette er det naturlig å vise til vår forforståelse rundt temaet og hvordan det har påvirket studien.

Forforståelsen til forskerne går under kvalitetskriteriet «sincerity» som dreier seg om å være selvrefleksiv (Tracy, 2010, s. 841). Begge studentene i denne masteroppgaven har tidligere arbeidet på skole, i tillegg til barnevernsinstitusjoner. Dette gjør at vi gjerne har dannet oss noen erfaringer på forhånd som kan ha hatt positiv innvirkning ved at vi allerede har innsikt og erfaring fra feltet, noe som kan ha gjort at vi gjerne evnet å forstå spørsmålene på en annen måte, og ga oss muligheten til å stille hensiktsmessige oppfølgingsspørsmål. Det ble likevel viktig å stadig lete etter andre måter å forstå temaet på. Vi stilte spørsmål om et dagsaktuelt tema om forståelsen lærere og miljøterapeuter har rundt rusforebyggende arbeid i skolen, og forsket dermed på et verdig tema som kan skape resonans hos mange (Tracy, 2010, s. 840).

Kvalitetskriteriet «resonance» dreier seg om forskningens evne til å kunne påvirke leseren ved at de finner det meningsfullt, noe som kan oppnås gjennom blant annet overførbarhet (Tracy, 2010, s. 842). Overførbarhet viser til hvorvidt resultatene kan overføres eller gjøres gjeldende i andre sammenhenger eller kontekster (Tracy, 2010, s. 842). I denne masteroppgaven har vi forsøkt å gi detaljerte beskrivelser av det som undersøkes, i tillegg til hvordan dette skal bli gjort.

3.6 Ethiske overveielser

I forskningsprosjekter vil det være viktig å tenke gjennom de etiske aspektene ved forskningen, noe som dreier seg om å tenke over og vurdere hvilke etiske utfordringer som kan oppstå (Dalland, 2017, s. 235). For å sikre at masteroppgaven ble gjennomført på en etisk

forsvarlig måte ble det valgt å forholde seg til den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) sine retningslinjer. Det har blitt valgt å redegjøre to av de ulike punktene i retningslinjene NESH (2021), og disse er: samtykke til å delta i forskning og anonymitet.

3.6.1 Samtykke til å delta i forskning

«Dårlig samtykke fører vanligvis til dårligere data» (Miles & Hubermann, 1994, s. 291, referert i Tracy, 2010, s. 847) er et sitat under prosedyreetikk som vi har tatt hensyn til under innsamling av data. For å sikre at masteroppgaven ble gjennomført på en etisk forsvarlig måte ble det valgt å forholde seg til den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) sine retningslinjer. En forskningsetisk hovedregel ifølge NESH (2021, s. 18) er at informasjon skal gis til alle deltakere i forskningsprosjektet, i tillegg til å innhente samtykke. For å forsikre seg om at deltakerne fikk tilstrekkelig med forståelig informasjon om forskningsprosjektet, ble det utarbeidet et informasjonsskriv med samtykke (Vedlegg 2).

Deltakerne ble informert av bruken av lydbånd, hvordan svarene deres ville bli anonymisert samt transkribert, og deltakernes mulighet til å avbryte intervjuet underveis uten begrunnelse og konsekvens. Deltakerne ble også informert om muligheten til å trekke seg fra forskningsprosjektet etter gjennomført intervju. Et frivillig samtykke innebærer at deltakere ikke har opplevd noen form for ytre press eller en begrensning av valgfrihet (NESH, 2021, s. 18). Etter at deltakerne besluttet å delta på forskningsprosjektet, ble de i tillegg spurt om muntlig samtykke før selve intervjuet startet.

3.6.2 Anonymitet

Anonymitet dreier seg om at deltakernes identitet og integritet i forskningsprosjektet skal beskyttes (NESH, 2021, s. 23). Anonymiseringen av deltakerne ble gjort gjennom å gi dem

fiktive navn som å gi dem fiktive navn som lærer/miljøterapeut 1, 2, 3 og 4. Detaljert informasjon som kunne identifisere deltakerne ble fjernet, og dette var eksempelvis hvilke skoler de arbeidet på, hvor skolen var lokalisert, hvor de hadde arbeidet før og annen spesifikk informasjon om se selv. Transskriberingen av intervjuene ble gjort på skriftspråket bokmål for å anonymisere deltakerne, slik at eventuelle dialekter ikke kunne identifisere deltakerne. Som et tiltak for å sikre at kun ansvarlige parter i forskningsprosjektet hadde tilgang til filene som ikke var anonymiserte, ble filene lagret på en passord beskyttet ekstern harddisk hvor filene blir fjernet etter endt forskningsprosjekt. Denne formen for håndtering av filer er i henhold til NESH (2021, s. 25) sine retningslinjer i forhold til lagring og deling av forskningsmateriale, hvor datamaterialet skal lagres og deles forsvarlig. Med hensyn til konfidensialitet som ifølge NESH (2021, s. 23) dreier seg om å ikke formidle informasjonen utover det som er avtalt, så hadde kun ansvarlige parter i forskningsprosjektet tilgang til filene.

4.0 Funn

Funnene i masteroppgaven har blitt kategorisert fra koder og videre til sub-temaer. Disse sub-temaene har sammen dannet grunnlag for de ulike overordnede temaene som i denne masteroppgaven er: rusforebyggende praksis, strukturelle betingelser i det rusforebyggende arbeidet og samarbeid mellom profesjoner, instanser og andre viktige støttespillere for ungdom. I det følgende vil vi presentere funnene hvor sub-temaene fungerer som paraplybegreper og oppsummerer de underliggende kodene. Denne oversikten er fremstilt i Tabell 2 nedenfor.

Overordnet tema	Sub-tema	Koder
Forståelse av rusforebyggende praksis	Rolle- og ansvarsfordeling innad i skolen	Felles ansvar Helsesøster og ledelsen Råd og veiledning
	Rusforebyggende tiltak	Informerende videoer Universell og selektiv
	De trenger hjelp mer enn de trenger straff	Ensomhet i arbeidet Behandling i skoletid Robuste ungdom
Strukturelle betingelser i det rusforebyggende arbeidet	Mangel på kompetanse	Egen kompetanse Manglende kunnskap Oppfriskning og skolering Manglende relevant kursing
	Mangel på tid og ressurser	Økonomi og for lite ressurser Behov for å snakke, for lite tid Fagfokus og kompetansekrav Mer barnevernskompetanse
Samarbeid mellom profesjoner, instanser og andre viktige støttespillere for ungdom	Samarbeid med andre instanser og profesjoner	Tverrfaglig samarbeid Drøfting med andre Ressursgruppe
	Skolen må være tett knyttet opp til foreldrene	Rusfrie møteplasser Foreldres påvirkningskraft Rusbruk foregår utenfor skoletid

Tabell 2: Oppsummering av funn som viser overordnet tema, sub-tema og koder

4.1 Forståelse av rusforebyggende praksis

Dette temaet handler om hvordan det rusforebyggende arbeidet i skoler praktiseres og erfares blant de ulike profesjonene lærere og miljøterapeuter. Temaet belyser ulike aspekter og tilnærminger ved rusforebygging som rolle- og ansvarsfordeling innad i skolen, ulike rusforebyggende tiltak og spenningen mellom straff og hjelp.

4.1.1 Rolle- og ansvarsfordeling innad i skolen

For å få et innblikk i informantene sine erfaringer med rusforebygging og hvordan rollefordelingen av dette fungerte på deres skole, stilte vi åpne spørsmål om fordeling av roller og om inndelingen av rollene var tydelig på skolene deres. Flertallet av informantene viste til andre profesjoner enn sin egen, når det gjaldt hvem som hadde hovedansvaret for det rusforebyggende arbeidet. Flere av lærerne viste til at det var ledelsen som hadde hovedansvaret, mens andre lærerne fremmet også helsesykepleier som viktig samarbeidspartner med et noe overordnet ansvar. Både lærerne og miljøterapeutene mente likevel at det rusforebyggende arbeidet var noe alle hadde ansvar for, og miljøterapeut 1 forklarte det slik:

«Jeg vil si at vi har et godt samarbeid. Ingen på en måte som fraskriver seg det og tenker at det må du ta. Det er et felles ansvar, og vi er jo et team rundt elevene. Spesielt på de som gjerne utfordrer en del så er det et samarbeid mellom miljøterapeut og pedagogene»

(Miljøterapeut 1).

En generell tendens som var gjennomgående knyttet til rollefordeling av rusforebyggende arbeid var at alle måtte bidra. Begge profesjonene påpekte at helsesykepleier og spesialpedagog hadde en viktig rolle i det rusforebyggende arbeidet. Likevel var det slik at

alle arbeidstakere ved skolene arbeidet med rusforebyggende arbeid i ulik grad eller i forskjellige typer settinger.

4.1.2 Rusforebyggende tiltak

Flere lærere og miljøterapeuter fortalte at det rusforebyggende arbeidet stort sett fungerte på et universelt plan, hvor tiltakene var rettet mot alle elevene. En av miljøterapeutene hadde et unikt perspektiv på universelle tiltak som ikke ble nevnt av de andre informantene, der universelle tiltak også ble benyttet selektivt:

«Men så vet jo vi at vi har noen som er mer sårbare, som de videoene egentlig er mer rettet mot da. For de fleste er det jo egentlig ikke en relevant problematikk for, egentlig. Men det er jo viktig for de som på en måte ikke har noe med det å gjøre, å få en viss informasjonsflyt til det temaet også (Rus)» (Miljøterapeut 4).

I analysen kom det fram at begge profesjoner for det meste jobber universelt, men innfører selektive tiltak etter hva man fanger opp rundt og utenfor skolemiljøet i forhold til rus og rusbruk. Slik selektiv måte å arbeide rusforebyggende på ble fremmet av miljøterapeutene hvor personalet tar ut grupper eller enkeltelever. Elevene som ble tatt ut, ble vurdert til å ha større behov for rusforebyggende tiltak sammenlignet med majoriteten av elevene. Denne vurderingen var basert på «hva vi ser som rører seg på trinnet», og da kan de lage et opplegg som skal rette seg mot dem. Eksempelvis viste lærer 1 til at det ble tatt ut enkeltelever i tilfeller hvor læreren hadde hørt at vedkommende ruset seg, eller hadde selv mistanke om at eleven brukte rusmidler.

Informantene beskrev at det rusforebyggende arbeidet ble gjort på ulike måter, men felles for dem alle var at de var bevisste på ulike rusforebyggende tiltak som ble gjort av dem eller på skolen. Av lærerne var det enkelte som arbeidet rusforebyggende ved å inkludere rus i ulike temaer hvor dette kunne være av relevans, noe de mente var i henhold til kompetansemålene i naturfag og samfunnsfag. Dette gjorde de ved å eksempelvis vise informerende videoer som serien Rus [NRK produksjon av Leo Ajkic] og annen ikke navngitt animert video. Likevel understreket flere lærere at rusforebygging ikke stod eksplisitt i læreplanen, men at de tolket prinsippet “å danne hele mennesket” ved å ha mulighet til å kunne trekke frem rusforebygging i ulike egnede fag. Dette ble ifølge de fleste informantene gjort ved å arbeide på en informerende måte, gjennom fakta- og opplysningsbaserte opplysninger om effekten og konsekvensene av å bruke ulike former for rusmidler.

Miljøterapeut 4 mente på den andre siden at informasjonen som ble gitt var moralpekende, ved å fortelle dem hva som er rett og galt. De andre informantene mente imidlertid at de forsøkte å arbeide på en inkluderende måte i informasjonsarbeidet. Inkluderende var ifølge disse informantene å inkludere elevene i et godt og trygt klassemiljø, hvor elevene kunne blomstre og ta gode valg for seg selv. Informasjonen som elevene fikk gjennom å bli inkludert i informasjonsarbeidet ville ifølge samtlige informanter bidra til å gi dem kunnskap som kunne resultere i gode valg videre i livet.

Datamaterialet viste en forskjell mellom hvordan profesjonene arbeidet, hvor miljøterapeutene var interessert i årsaken bak ungdommenes rusbruk, og tydeliggjorde viktigheten av å kunne forstå hvorfor ungdommer bruker rusmidler for å kunne arbeide med dem og samtidig drive rusforebyggende arbeid.

Videre fortalte miljøterapeutene at det kunne være flere ulike årsaker for å ruse seg, men var tydelige på at noe av det viktigste var å rette opp i problemene som gjerne var bakgrunnen for at de ruset seg. Flere av lærerne på den andre siden nevnte ikke noe om årsakene til problemene med rusbruken, men snakket mer om endring av holdninger og dømmekraft for å endre påbegynt rusbruk. En lærer skilte seg ut fra de andre lærerne ved å sette ord på årsaker til rusbruk. Denne læreren påpekte at elever som sliter med psykisk helse, utenforskap eller «hva enn det er», har høyere sannsynlighet for å begynne med rusmidler sammenlignet med elever som er trygge og har det bra. Miljøterapeut 2 trakk frem viktigheten av å være i forkant som en del av det forebyggende arbeidet, og forklarte det slik:

«En kan ikke gå rett på at det er farlig å ruse seg en må finne ut hva grunnen til dette og så jobbe med den tingen om det er ensomhet, om det er angst for et eller annet eller om det er nysgjerrighet, jeg tror det må være det viktigste når det er forebyggende at en må være i forkant» (Miljøterapeut 2).

4.1.3 «De trenger hjelp mer enn de trenger straff»

Et annet interessant aspekt som kom frem i analysen av datamaterialet var spenningen mellom straff og hjelp i det rusforebyggende arbeidet. Flere informanter syntes det var vanskelig å ha et standpunkt til om straff eller makt var bra eller dårlig, men flere av lærerne mente at makt og straff ikke var forenlig med skole og oppvekst på et generelt plan. Majoriteten av informanter benyttet seg av politiet til å arbeide informerende og syntes sanksjoner i skolen ble sett på som en siste utvei (sende hjem/utestengelse er siste utvei?). En av informantene mente politiet hadde for lite makt, og at selve bruken av makt var noe de kunne benytte seg mer av i deres arbeid. På den andre siden forklarte en av miljøterapeutene at elever med

problemer knyttet til rusmidler sannsynligvis hadde mer behov for hjelp fremfor straff, dette ble forklart slik:

«Ja, jeg har jo tro på at de trenger hjelp mer enn de trenger straff gjerne, men at en på en måte må gjøre noen grep for at det på en måte ikke skal være for lett også. Så en blanding, noe må det være.» (Miljøterapeut 1).

Enkelte av lærerne mente at hjelp i form av virkelighetstrening kunne være hensiktsmessig, hvor de kunne få øve seg på ulike scenarier i trygge omgivelser som eksempelvis klasserommet. Her kunne elevene på en hensiktsmessig måte øve på hvordan de kunne takke nei til blant annet å drikke en alkoholholdig drikk eller prøve ut et rusmiddel som de potensielt kan få tilbud om å prøve. Videre påpekte lærer 4 at det var større gevinst i å skape robuste ungdommer, fremfor å straffe dem. Samme læreren forklarte at skolen hadde ulike prosjekter hvor fokuset var å skape ungdommer som kjenner sin identitet og som er utrustet til å ta gode valg.

4.2 Strukturelle betingelser i det rusforebyggende arbeidet

Flere av informantene nevnte at det var flere strukturelle betingelser som hadde innvirkning på det rusforebyggende arbeidet. Temaet vil belyse informantene sine meninger om ulike betingelser de opplevde som manglende eller ikke tilstrekkelig, blant annet kompetanse, tid og ressurser.

4.2.1 Mangel på kompetanse

Mangel på kompetanse var noe samtlige informanter opplevde å ha. Informantene fortalte at de besatt en del kunnskap, men hadde behov for ytterligere kunnskap og kompetanse om rusforebyggende arbeid. Lærer 1 forklarte dette på følgende måte:

«Jeg kunne med fordel sikkert hatt mer informasjon og kunnskap om det (...). Jeg har ikke nok verken kunnskap eller verktøy til å takle det (...), men sånn generelt hva jeg kan gjøre for å drive rusforebyggende arbeid, der har jeg sikkert mer å lære» (Lærer 1).

Det var enkelte lærere som fortalte videre at lærerutdanningen deres ikke hadde tatt for seg noe knyttet til rusforebyggende arbeid, i tillegg til å ikke ha fått tilbud om noen relevante kurs i ettertid. I motsetning til lærerne fortalte miljøterapeutene at de hadde lært om rusforebyggende arbeid i utdanningen deres, men kunne likevel trengt mer kunnskap og kompetanse om rusforebyggende arbeid og hvilke rusmidler som stadig brukes. Informantene ønsket mer skolering samt oppfriskning av kunnskap rundt rus og rusmidler.

Denne manglende kunnskapen og kompetansen gjorde at flere lærere og miljøterapeuter fant det vanskelig å bedrive rusforebyggende arbeid, ettersom de ikke helt visste hvordan de skulle gjøre det og en usikkerhet knyttet til hva som var hensiktsmessig. Her ble det nevnt videre at de gjerne kunne bedrevet mer rusforebyggende arbeid, dersom de hadde hatt et opplegg eller materiell å følge for å vite hva som skulle gjøres. Relevant materiell ble påpekt som et hjelpemiddel som vil ha gjort det enklere å bedrive rusforebyggende arbeid mer effektivt.

Miljøterapeut 1 forklarte dette på følgende måte:

«(...) Visst det hadde vært noen gode programmer en kunne kjørt i klassen så hadde gjerne det vært noe en kunne gjort. Ja, jeg tror nok mer det og hatt når det skjedde (...) kunne vært

veldig greit å vite hvordan en skulle håndtert akkurat det. At det gjerne burde vært litt mer, blir det sånn, så skal sånn skje, da skal du kontakte den og den og sånn ja» (Miljøterapeut 1).

4.2.2 Mangel på tid og ressurser

Andre strukturelle betingelser som ble nevnt av samtlige informanter var tid og ressurser. Flere lærere opplevde manglende tid og ressurser til å bedrive rusforebyggende arbeid i skolen. Læreplanen som de forholdt seg til har flere punkter de skulle igjennom, hvor rusforebyggende arbeid ikke stod spesifikt noe sted i denne. Lærer 4 forklarte sine tanker rundt manglende tid og ressurser til å bedrive rusforebyggende arbeid på følgende måte:

«Når klassens time ble tatt bort fra grunnskolen, så mister vi som kontaktlærer den muligheten vi hadde til å jobbe spesielt med sånne ting som rusforebyggende arbeid. For nå er det slik at man må ta opp slike ting i fagtimer (...), med alt man skal gjøre så føler man at man ikke har tid til å sette av en time i uken for å snakke» (Lærer 4).

Videre forklarte læreren at det å være lærer hadde blitt mer komplekst de senere årene, med tanke på rus og psykisk helse som skal fokuseres på i tillegg til andre teoretiske fag. Miljøterapeutene mente også at skolen ikke hadde tid eller ressurser til å bedrive rusforebyggende arbeid, ettersom fokuset heller var rettet mot mobbing, nettvett og mental helse. Informantene opplevde at travle dager og flere krav gjorde det utfordrende å bedrive rusforebyggende arbeid.

Flere av informantene fortalte videre at det var ønskelig med flere ressurser på skolen, men at de opplevde det utfordrende å få flere ressurser på grunn av dårlig økonomisk stilte skoler/kommuner. En av grunnene til at flere ressurser i klasserommet kunne være gunstig, var

ifølge den ene miljøterapeuten at læreren ofte var alene. Dette mente miljøterapeuten kunne gjøre det utfordrende for læreren å snakke med enkelte elever. Ressurser i form av blant annet barnevernspedagoger ville ifølge lærer 1 være gunstig ettersom de har mer kunnskap om blant annet rusforebyggende arbeid, og kan være et godt alternativ til elever som ønsker å snakke med noen. En av lærerne forklarte styrken med flere ressurser slik:

«Jeg skulle absolutt ønske at det var mer rom for, ehm, altså miljøterapeuter i skolen. ... men at de er i og rundt klasserommet med elevene og kan være med på å fange opp de der tingene. Det er nok, det er nok av ting som skjer i en 14-15 årings liv som, som de kanskje kunne hatt godt av å snakke med noen, noen andre på.» (Lærer 3).

4.3 Samarbeid mellom profesjoner, instanser og andre viktige støttespillere for ungdom

4.3.1 Samarbeid med andre instanser og profesjoner

Samarbeid med andre instanser var noe alle informantene trakk frem som viktig i det rusforebyggende arbeidet. Flere informerte om ressursgrupper de hadde på skolen hvor de kunne drøfte situasjoner med andre instanser, dersom de oppdaget at ungdommer hadde benyttet seg av rusmidler. Samtlige lærere og miljøterapeuter mente det var nyttig å kunne drøfte sammen med andre instanser i en gruppe, ved bekymringer rundt en elev. Disse ressursgruppene kunne ifølge lærerne bestå av blant annet helsesykepleier, lærere, avdelingsleder og rektor, i tillegg til å ha mulighet for å involvere flere instanser ved behov. En av lærerne forklarte følgende om hyppighet, og hva som gjøres på disse møtene til ressursgruppen:

«De har faste møter en gang i uken, som er fredag hos oss. Som da vil drøfte denne saken og vurdere hva vi skal gjøre videre. Så det er nokså, det er et godt nett for å fange opp visst det er noe vi er bekymret for» (Lærer 1).

Videre fortalte samtlige lærere at de benyttet seg av andre ressurspersoner på skolen i saker eller hendelser de opplevde som utfordrende eller ikke kom videre. For å gjøre lærere tryggere i det rusforebyggende arbeidet så fortalte en av lærerne at både helsesykepleier og miljøterapeuter på skolen hadde gjennomført intern kursing og intern veiledning med lærerne. Dette for å gjøre lærerne tryggere og få økt kompetanse i ulike temaer, som blant annet rus og rusforebygging. Denne interne veiledningen var mer et tilfeldig enkelttilfelle, altså ikke noe som var vanlig praksis eller som ledelsen hadde lagt til rette for. Likevel kan det understreke viktigheten av flere ressurser i form av kompetanse som kommer til syne ved tverrfaglig samarbeid mellom miljøterapeuter og lærere.

I flere tilfeller hvor ungdom hadde tilsynelatende problemer med rusmidler fant en av lærerne det positivt å gjennomføre samtalene på egenhånd for å prate med ungdommen, dersom det var mistanke om problemer med rusmisbruk. En annen lærer fant det mer naturlig å kontakte en miljøterapeut som kunne prate med eleven eller henviste den aktuelle eleven til andre kommunale tjenester for videre hjelp. Lærer 3 illustrerte styrkene ved godt tverrfaglig samarbeid med dette sitatet:

«Visst jeg står litt, ehh, fast, og er usikker på hva jeg gjør, så vet jo jeg at jeg har andre personer på skolen som er ressurssterke, der vi har miljøterapeutene, helsesykepleierne, avdelingsledere som kan henvise videre til andre kommunale hjelpeinstanser» (Lærer 3).

Politi og barnevernstjenesten var instanser alle informantene nevnte når det gjelder å samarbeide med andre instanser. Både lærere og miljøterapeuter fortalte om viktigheten av å kunne kontakte barnevernstjenesten og politiet dersom de opplevde å være usikre, noe de følte hadde vært til stor hjelp. Bruken av disse instansene var som regel ved å la politiet informere hele klassen om ulike temaer, mens barnevernstjenesten ble brukt til saker som gjaldt enkelte elever. Politiet fikk en helt annen respekt ifølge miljøterapeutene ved å stå i uniform å informere, sammenlignet med en lærer som skulle prate om rusmidler og annet knyttet til dette. En egen kontaktperson fra både politiet og barnevernstjenesten var noe samtlige informanter mente fungerte godt, hvor de opplevde et godt samarbeid. Miljøterapeut 1 forklarte det slik:

«Men vi har jo en egen politikontakt som hører til skolen. Og det er også veldig greit, at det er den samme personen vi forholder oss til. Som kjenner skolen, som kjenner de ansatte ja. Nei jeg vil skryte av dem, både dem, barnevernet, psykisk helse og SLT- koordinator. Jeg vil si at det er ett godt samarbeid» (Miljøterapeut 1).

Informantene nevnte også flere andre instanser som de samarbeidet med og benyttet seg av, blant annet PPT, BUP og helsesykepleier. Flere av informantene opplevde det som viktig å kunne ha andre rundt seg, for å ikke kjenne på følelsen av å «stå i det alene». Lærer 1 forklarte det på følgende måte:

«(...) har mange du kan støtte deg til, alt fra helsesøster, til sosial lærer, også eventuelt PPT, eventuelt barnevernet eller politi. Så sånn sett er det et verktøy som kan fungere, så slipper vi å stå alene i det som eventuelt kan være tøffe saker da» (Lærer 1).

4.3.2 Skolen må være tett knyttet opp til foreldrene

Samarbeid med andre instanser ble trukket frem som et viktig moment for rusforebygging.

Informantene mente også det var viktig at foresatte måtte være «påkoblet». Med dette mente informantene at foreldrene må informere hverandre dersom de hører eller ser andre barn benytte seg av rusmidler. Dette ettersom ungdommer ofte benytter seg av rusmidler på fritiden, og gjerne ikke på skolen. Lærer 1 fortalte om viktigheten av samarbeidet mellom lærer og foresatte, i tillegg til samarbeid mellom de foresatte. Dette var ifølge samme lærer noe av det første de nevnte og oppfordret til på foreldremøter og elevsamtaler. Miljøterapeut 1 opplevde også at dette var tema på foreldremøter, i tillegg til å gi hverandre beskjed i ulike tilfeller. Dette ble forklart slik:

«Mye handler jo også om foreldrene og hva de tillater. Og det tar vi også veldig opp på foreldremøter. Det med å gi beskjed når du ser andre sine barn for eksempel ligger ruset en plass. At vi kan gi beskjed til hverandre og at vi er flinke til å ta imot når noen ringer»

(Miljøterapeut 1).

I tillegg til å ha godt samarbeid mellom foreldrene mente Miljøterapeut 1 at de måtte være behjelpelige å legge til rette for rusfrie møteplasser for ungdommer. Miljøterapeut 2 trakk også frem hvor nyttig det er å få informasjon fra foresatte og hva de opplever på ungdommens fritid. Viktigheten av de foresatte ble forklart på følgende måte av Miljøterapeut 1:

«Jeg tror veldig mye ligger på oss foreldre, vi må vite hvem barna er med, vi må interessere oss i ting og ta kontakt med foreldrene til andre. (...) Skolen kan gjøre mye, men de kan ikke gjøre på fritiden (...) Men det er ofte de som må løse opp i problemene etterpå. (...) Arrangere

litt møteplasser som er rusfrie. At de ikke må gå og vanke ute i byen i sentrum på kebab sjappen, da blir de jo plutselig påvirket, og drikker litt» (Miljøterapeut 1).

På samme side påpekte den andre profesjonen lignende viktighet med påkoblede foreldre. Lærer 1 forklarte at det er foreldrene som har ansvar over eget barn og om de benytter seg av rusmidler. Av den grunn mente samme lærer at det vil være helt avgjørende at lærere informerer foresatte om hva de har av informasjon, ettersom flere foresatte gjerne ikke kjenner til det læreren vet om. Informasjonen kunne lærere ifølge Lærer 3 få med seg gjennom å «ha ørene litt ute». Den enkle tilgangen til illegale rusmidler, og hvor sjokkerte de foresatte var over dette beskrives av lærer 3 på følgende vis:

«(...) foreldrene ble sjokkert over hvor lett tilgang på illegale russtoff var, at dette bare var en snap unna eller en tur ned på kjøpesenteret. Så jeg vil tro at mange foreldre fikk en liten oppvekker på tilgangen, eller muligheten på tilgangen på det, på det sosiale medium»

(Lærer 3).

4.4 Oppsummering av hovedfunn

Funnene viser at det ikke er en tydelig rollefordeling hvor flere arbeider ulikt med det rusforebyggende arbeidet, men i størst grad informerende. Dette arbeidet ble hovedsakelig gjort på et universelt nivå, men med selektive tiltak hvor dette var nødvendig. Videre ser det ut til å være forskjeller blant lærere og miljøterapeuter i form av at miljøterapeutene ønsket i større grad å forstå hvorfor ungdommer benyttet rusmidler og årsakene bak dette. Lærerne på den andre siden hadde større interesse av å undervise og endre holdninger og dømmekraft. Det ser ut til at lærerne og miljøterapeutene har ulikt syn og forskjellige tanker på hvordan det rusforebyggende arbeidet skal gjøres. I funnene kom det også frem ulike tanker rundt straff og hjelp, hvor det var viktig å hjelpe ungdommene fremfor å straffe dem.

Informantene opplevde at flere strukturelle betingelser hindret det rusforebyggende arbeidet. Her er det sentralt å trekke frem deres manglende opplevde kunnskap og kompetanse til rusforebyggende arbeid, hvor de fant det utfordrende å drive rusforebyggende arbeid når de ikke vet hvordan dette skal gjøres. I tillegg opplevde de at for lite tid og ressurser også var noe som hindret dem i å bedrive rusforebyggende arbeid. Felles for informantene var at de fant det viktig å samarbeide med andre instanser som blant annet politi og barnevern. Viktigheten av å inkludere foreldrene i det rusforebyggende arbeidet var også noe som ble trukket frem av informantene.

5.0 Diskusjon

Problemstillingen i denne masteroppgaven dreier seg om hvordan lærere og miljøterapeuter forstår det rusforebyggende arbeidet. For å kunne besvare dette vil kapittelet se nærmere på funnene fra datainnsamlingen sett i lys av vårt teoretiske perspektiv og tidligere forskning. Dette vil gjøre det mulig å belyse ulike perspektiver i forhold til hvordan informantene forstår det rusforebyggende arbeidet i skolen.

5.1 Rusforebyggende praksis i skolen

5.1.1 Rolle- og ansvarsforståelse i skolen

Det fremkom interessante funn knyttet til rollefordelingen i det rusforebyggende arbeidet.

Alle informantene i denne studien opplevde å være involvert i det forebyggende arbeidet i ulik grad, hvor det rusforebyggende arbeidet var et felles ansvar. Dette kan se ut til å samsvare med funn fra en studie gjort i Irland hvor lærere erfarte at deres rolle i det rusforebyggende arbeidet hadde endret seg fra å holde enkeltforedrag om rus til å jobbe med rus som et felles ansvar (Van Hout et al., 2012). Videre i studien vår kommer det frem at flertallet av informantene henviste til andre profesjoner enn sin egen når hovedansvaret skulle defineres. Likevel ser det ut til å være et struktur-gap i forhold til dynamikken for rolle- og ansvarsfordelingen, noe som er ønskelig å unngå.

Informantene etterlyste ikke konkrete ønskede endringer når det kom til rollefordeling, ved at "alle" er involvert i arbeidet. Til tross for dette, er det et underliggende ønske med en tydeligere struktur hvor eksempelvis helsesykepleier har hovedansvar. En studie som involverte lærere og miljøterapeuter i Finland, underbygger at informantene i denne studien ikke er alene om behovet for en tydeligere rolleavklaring (Nordmyr & Forsman, 2021). Det å ikke ha en tydelig definert struktur som ansatte er orientert rundt, kan medføre ineffektivitet

og usikkerhet. Skolepersonell i Sverige opplevde rollekonflikt og usikkerhet grunnet uklare arbeidsbeskrivelse og blandede roller som lærere og rådgivere (Yakhlef & Basic, 2023).

Tidligere forskning samt funn fra denne studien tyder på at en klar struktur og en tydelig rollefordeling er ønsket fra både lærere og miljøterapeuter. En slik klarhet over rolleforventninger kan være spesielt viktig på skoler hvor det rusforebyggende arbeidet blir opplevd som et felles ansvar. Dette da ved et felles ansvar kan føre til at den aktuelle lærer eller miljøterapeut kan bli usikker over hens rusforebyggende praksis. Ansatte kan gjerne fravike seg fra å gripe inn i situasjoner hvor en lett kunne handlet og forebygge en potensiell rusutvikling- eller hendelse. Samtidig kan det gagne eleven negativt, da flere synspunkt og innvendinger kan skape forvirring for vedkommende. Ved en klar struktur kan den voksne støtte eleven etter beste evne, for å så videreformidle til potensielt ressursteam på skolen eller andre i teamet for å videre hjelpe og veilede eleven.

5.1.2 Forståelse av rusforebyggende tiltak

Som belyst i avsnittet over, kan det skape forvirring for elevene med mange ulike perspektiver av lærere og miljøterapeuter. Selv om det gjerne kan tenkes at elever med rusutfordringer har behov for en klar ramme og veiledning, er det naturlig at mennesker har ulik oppfatning av temaene rundt rus og rusforebygging. Det er komplekse begrep, som ikke har en entydig fasit.

Det synes å være en utbredt praksis blant informantene å rette rusforebyggende tiltak på et universelt plan, hvor tiltakene ble rettet mot alle elevene (Gordon, 1983, s. 108). Det har tidligere blitt belyst at informantene jobbet universelt. Samtidig kommer det frem at informantene også har en selektiv tilnærming, gjennom å observere elevene, informasjon fra foresatte eller ressursteam i skolen. Tiltak som er rettet mot enkelte elever som har utviklet et rusproblem, kalles indikativ forebygging (Gravrok et al., 2006, s. 61; Halvorsen et al., in press, s. 4). Ingen av informantene formidlet om situasjoner de hadde erfart hvor elevene

hadde et aktivt rusproblem, så tiltakene vi videre vil diskutere vil være tiltak basert på selektiv forebygging.

Selektiv forebygging dreier seg om tiltak rettet mot både enkeltpersoner og grupper som har høyere sannsynlighet for å utvikle et rusproblem (Hole, 2014, s. 72). *Ett tiltak* informantene trekker frem, er dialog på tomannshand, som også forskningen til Daily (2020) hevder har en stor påvirkningskraft i det rusforebyggende arbeidet (Daily et al., 2020). *Et annet tiltak* er videreformidling av saken til ressursteam på skolen, samt andre instanser som barnevernstjenesten og PP-tjeneste som er pedagogisk psykologisk tjeneste. *Et tredje tiltak* er involvering av foresatte. Det kom ikke frem i datamaterialet hvorvidt de nevnte selektive tilnærmingene hadde en effekt for veien videre for elevene. Det ble dog lagt frem at tiltakene burde være så diskrete som mulig opp mot elevene.

Avsnittene over har tatt for seg hvordan en kan opptre, orientere og tilnærme seg elever med rusproblematikk, sett fra et lærer og miljøterapeut sitt ståsted. Fremgangsmåtene til lærerne og miljøterapeutene kan potensielt komme av ulike grunnsyn på elevene. Eksempelvis kom det frem i datamaterialet at miljøterapeutene var mer interessert enn lærerne i årsaken bak ungdommers rusbruk. Dette kan tyde på ulike grunnsyn hvor miljøterapeuter kan tenkes å evne å se ulike risikofaktorer i miljøet og i lys av Smith (2012, s. 26) sine grunnsyn, ha et apollinsk grunnsyn på barn og unge. Lærerne på den andre siden kan se ut til å ha et grunnsyn som tar utgangspunkt i å opplyse og informere elevene i å ta gode valg, noe som tyder på et mer athensk grunnsyn på barn og unge. De ulike grunnsynene til profesjonene kan tenkes å komme av forskjellig faglig kompetanse, noe som ble påpekt av både lærerne og miljøterapeutene. Dette ved at lærerne ikke opplevde å tilegne seg kompetanse om rusforebyggende arbeid i utdanningen deres, noe miljøterapeutene fortalte de hadde.

Diskurser utviklet av Halvorsen et al. (in press, s. 4), tar opp ulike måter å bedrive rusforebyggende arbeid på, som videre kan forstås ut ifra hvilket grunnsyn en har på barn. Informative tiltak som filmsnutter og forelesning om rus, politibesøk og relevante rusrelaterte temaer knyttet opp til naturfag og samfunnsfag, var fremtredende tiltak som aktivt ble anvendt. Sees dette i sammenheng opp mot teorien til Halvorsen et al. (in press), kan informantene gå under det athenske grunnsynet på barn og unge, hvor diskursen blir kalt for den opplyste eleven (Halvorsen et al., in press, s. 13).

På den ene siden hevdes det at ved denne diskursen vil informasjonen om rus bli ansett som tilstrekkelig. Elevene vil da videre reflektere over informasjonen som er gitt og selv komme frem til avgjørelsen om å ikke bruke rusmidler (Halvorsen et al., in press, s. 14). På den andre siden, fremmer Strøm et al. (2014) at slike tiltak ikke ene og alene kan ha god nok effekt til å påvirke elevene og deres tilnærming og problematikk rundt rus. I en studie om effekten av et evidensbasert forebyggingsprogram, Unge & Rus, ble det avdekket en stor variasjon i implementering og effekten av pensum i den nasjonale læreplanen, hvor elevene ble orientert om risiko i henhold til rusbruk (Strøm et al., 2014). Det viste seg i samme studie at det evidensbaserte programmet ikke hadde noen nevneverdig effekt på rusforebygging i ulike skoler i Oslo kommune. Dette kan gi en indikasjon på at tiltak som bare er knyttet opp mot den opplyste elev, ikke er tilstrekkelig eller til god nok hjelp for elevene.

Når man snakker om informasjon som når ut til elevene er det viktig å tenke over kvaliteten på informasjonen. Her kan det være aktuelt å stille spørsmål ved om informasjonen er nøytral eller forskningsbasert, i tillegg til om den er dømmende og moralpekende. Majoriteten av informantene mente at informasjonen som ble gitt ut til elevene var nøytral og forskningsbasert. På flertallet av skolene hadde politiet besøkt elevene tidlig åttendeklasse for å informere om rus og rusmidlers påvirkning. Det ble ikke gitt noen føringer på kvaliteten av

informasjonen politiet gav. Det ble fortalt at politiet fikk en helt annen respekt ved å informere i uniform sammenlignet med en lærer om samme temaet. Derfor er det interessant å diskutere hvorvidt maktforhold kan være avgjørende for å ha en påvirkende effekt på rusproblematikk hos unge, fremfor kvaliteten og hvor informasjonen kommer fra.

For noen kan politi ha en avskrekkende effekt grunnet maktforholdet elev - politi. En politirepresentant for en av skolene ble beskrevet som en hyggelig type med god kontakt med elevene. For andre, kan derfor dette avmystifisere makten som flere kan føle ligger til grunn mellom politi og elev. Derfor er det viktig å ikke bare vurdere hvilke type informasjon som gis til elevene men rollene til de ulike aktørene og hvordan de blir opplevd av ungdommene.

En annen diskurs, nemlig den kontrollerte eleven bygger på det dionystiske grunnsynet hvor barn og unge blir betegnet som irrasjonelle og ville, og dreier seg om at eleven har behov for disiplinering og overvåking for å tilnærme seg den korrekte sosiale moralen arenaen ønsker (Smith, 2012, s. 26). Denne diskursen ser ikke ut til å harmonere med hvordan informantene både forstod og bedrev rusforebyggende arbeid. Dette ved at ingen av informantene viste til tydelig disiplinering eller overvåking, eller kunne se ut til å ha et slikt grunnsyn på barn.

I tidligere forskning ble elevens tilhørighetsfølelse til skolemiljøet beskrevet som en viktig faktor (Fletcher et al., 2008; Van Hout et al., 2012). At elevene føler seg komfortabel og trygg i skolemiljøet har vist å virke positivt på det rusforebyggende arbeidet. Slik måte å arbeide rusforebyggende på bygger på det apollinske synet på barn. I det apollinske synet er barnet naturlig godt med gode intensjoner, med behov for veiledning og setting av ytre rammer grunnet barnets naivitet og sårbarhet (Smith, 2012, s. 26). Halvorsen et al. (in press, s. 13) har ut ifra det apollinske synet på barn utviklet diskursen den inkluderte elev. Her vil det gode og trygge skolemiljø ramme inn elevene, og påvirke det indre gode dem besitter til å ta riktige avgjørelser for seg selv, med veiledning fra trygge voksne. Fletcher et al. (2008) konkluderte i

en spørreundersøkelse at bruken av rus gikk ned, i sammenheng hvor elevene kjente på gjensidig respekt og følelsen av å være inkludert. Daily (2020), hevder at en bør legge til grunn for et slikt skolemiljø på mellomtrinnet, fremfor ungdomsskolen, for å få best bærekraftig effekt.

Majoriteten av informantene var enig i at skolemiljøet har en avgjørende betydning for rusutfordringer blant unge. Samtidig kan det oppleves at ressursene og tidsrammene for at dette skal være mulig, ikke er tilstrekkelig. En av informantene savnet klassens time - som ble nevnt som en egnet tid til å jobbe med klassemiljøet, forebygging, og la elevene få muligheten til å snakke sammen. Det ble erfart i Irland at noen av lærerne var for opptatt med å gå igjennom pensum, samt manglende kompetanse til å fange opp rusmisbruk hos deres elever (Van Hout et al., 2012). Slikt tidspress kan føre til at utvikling av et godt og positivt skolemiljø blir neglisjert.

5.2 Forståelse av strukturelle betingelsene i det rusforebyggende arbeidet

5.2.1 Mangel på tid og ressurser

Klarere struktur og rollefordeling ved det rusforebyggende arbeidet kan føre til at lærerne og miljøterapeutene får følelsen av bedre tid i skolehverdagen. Med dette så kan en klar struktur bidra til at rusforebygging ikke blir sett på som tungt og belastende som man må igjennom, til noe som føles mer naturlig og riktig for profesjonsutøverne å bedrive. Informantene nevnte i stor grad manglende tid og ressurser til å bedrive rusforebyggende arbeid, hvor travle dager og flere faglige krav skapte utfordringer. Miljøterapeutene i Finland erfarte at de hadde et større ansvar når det kom til å initiere prosesser i henhold til rusforebygging, med større fokus på bekymringer som ble reist av lærerne (Nordmyr & Forsman, 2021). Her ble det erfart at en klar struktur var til hjelp for miljøterapeutene i deres rusforebyggende arbeid. For å ha en

fungerende rollefordeling må skolen ha personell til å fordele roller. Med dette så går klar struktur hånd i hånd med økte ressurser i skolen, i form av flere miljøterapeuter med relevant utdanning og kompetanse. Dette ble nevnt av samtlige informanter som utfordrende grunnet dårlig økonomiske-stilte skoler og dermed manglende støtte fra ledelsen, kommunen m.m. Sett i lys av oppvekstreformen hvor avgjørelser skal fattes nærmere familiene, samt tidlig innsats for forebygging, kan det argumenteres for at økte ressurser bør innføres i sammenheng med oppvekstreformen. Dette gjøres slik at kommunene kan levere et tilstrekkelig hjelpetilbud for barn og familier (Bufdir, u.å.).

5.2.2 Opplevelse av manglende forebyggingskompetanse

I en studie av Van Hout (2012) om lærerens perspektiv rundt deres rolle ved rusforebyggende arbeid, så var det et tydelig savn etter kompetanse. Rusforebygging var noe halvparten av dem ikke hadde bedrevet, og dem som hadde erfart og var positive til rusforebyggende arbeid var lærere med bakgrunn i helse og sosialfag, omtalt som SPHE-Teachers. Det antydes etter vår tolkning av studien at ved mer kursing, og økt forståelse samt kompetanse rundt teamet rus og rusforebygging, ville økt det rusforebyggende arbeidet som en helhet. Denne typen erfaringer som ønsket om mer kursing, økt kompetanse og oppdatert materiell ble nevnt av majoriteten av informantene i denne studien. Lærere i Sverige følte på frustrasjon ved å bedrive rusforebyggende arbeid grunnet manglende relevant kursing, manglende tid og frykten for å være mer til skade enn hjelp for elevene (Yakhlef & Basic, 2023). Dette erfarte informantene i denne studien også, hvor de ønsket å bedrive mer rusforebyggende arbeid, men mangelen på kompetanse og kunnskap førte til usikkerhet av utførelsen.

5.3 Forståelsen av samarbeid mellom profesjoner, instanser og andre viktige støttespillere for ungdom

5.3.1 Forståelse av samarbeid med andre instanser og profesjoner

Denne masteroppgaven har fokusert på individ- og situasjonsavhengige elementer, og hvordan de ulike involverte partene sine refleksjoner, tilnærminger og forskning kan knyttes opp til rusforebygging. Samtidig er det et viktig moment å se nærmere på hvordan profesjoner, instanser og andre relevante støttespillere samhandler.

En koordinert innsats i skole-sammenheng blir fremmet av samtlige informanter hvor nyttigheten av et fungerende ressursteam ble fremmet. Felles innsats blant arbeidsgruppen ble ansett som en sentral årsak til at det rusforebyggende arbeidet ble opplevd som effektivt ved skoler i Finland (Nordmyr & Forsman, 2021). Felles innsats som begrep blir brukt i den finske studien til å omtale delt ansvar, med samarbeid og kommunikasjon mellom profesjonene. I en av skolene fra våre informanter ble det gjennomført intern-kursing, et engangstilfelle som ble initiert av de ansatte for å dele kompetanse på tvers av profesjonene, med hensikt om å skape et mer helhetlig tjenestetilbud. Et slikt samarbeid mellom profesjonene belyser nytteverdien ved kompetansedeling. Lærer-elev relasjonen har tidligere blitt nevnt som en viktig faktor ved det rusforebyggende arbeidet (Daily et al., 2020), og en kan tenke seg at miljøterapeut – elev relasjonen også virker inn. Ved relasjonsarbeid har miljøterapeuter og lærere komplementære kunnskaper og ferdigheter, og gjennom samarbeid kan begge profesjoner få en bredere relasjonskompetanse som kan føre til at flere elever føler seg sett (Gustavsson & Tømmerbakken, 2011, s. 56).

Samarbeid hvor alle ansatte er involvert knyttet opp mot å skape et godt skolemiljø, kan bidra til at de ansattes fordommer ikke spiller inn på kvaliteten av informasjonen som blir gitt.

Dette kan skje hvor individer alene formidler rusforebyggende materiell ved narrative historier til elevene (Miller-Day et al., 2015). Lærere i vår studie fremmet relasjonskompetanse og økt relevant kunnskap om rus som en gevinst ved samarbeid mellom profesjonene. Med dette kan det argumenteres for at samarbeid på tvers av profesjonene spiller positivt inn på det rusforebyggende arbeidet på flere måter, med både kompetanseheving samt forminsket fordommer ved en klar rollefordeling hvor man jobber systematisk mot et felles mål (Van Hout et al., 2012).

5.3.2 Forståelse av godt samarbeid mellom skole og foresatte

Et interessant funn som kom fram i analysen var viktigheten av et godt samarbeid mellom skole og foreldre. Her var det samtlige informanter som påpekte verdien av en konstruktiv dialog mellom foresatte og skolen, slik at begge parter kan dele åpent ved eventuelle bekymringer eller observasjoner. På den andre siden kan skole-foresatte samarbeidet ifølge Nordmyr og Forsman (2021) virke mot sin hensikt ved at lærere hevder foreldre ikke oppfylder foreldrerollen ved å sette grenser og ha en negativ innstilling til rus. I slike situasjoner kan det dannes et forventnings-gap i forhold til hva som forventes i skolesammenheng og hva som forventes på hjemmebane. Foreldre fremstår som rollemodeller for barna, hvorav de anses som betydningsfulle samarbeidspartnere (Nordmyr & Forsman, 2021). Har foresatte andre krav enn skolen, kan det føre til at skolens tiltak og ytringer ikke blir tatt på alvor. For å bidra til å lukke dette gapet, kan foresatte bli inkludert i det rusforebyggende arbeidet på skolen, noe som viste seg å ga god effekt (Fletcher et al., 2008). Foresattes tilstedeværelse i skolebildet, kan tenkes å være positivt i sammenhenger hvor det passer seg (Rigg & Menendez, 2018).

En av våre informanter mente det var helt avgjørende at skolen burde forsøke å ha tettere kommunikasjon med foresatte, da skolen gjerne satt på mer informasjon enn de på

hjemmebane. I Finland ble skolen omtalt som en egnet arena for å informere foresatte, samt koble opp og åpne for samarbeid mellom familiene (Nordmyr & Forsman, 2021). Her erfarte de finske lærerne at felles grenser satt av foresatte gjeldene for hele kullet var nyttig. I det rusforebyggende programmet kalt «foreldresamarbeidet» var et av hovedmålene med programmet å øke samarbeidet mellom foresatte og skolen, hvor å heve foresattes kompetanse til å kommunisere samt sette grenser for alkoholbruk (Strøm et al., 2015). Ved programmet «foreldresamarbeidet» hevdet majoriteten av foreldre at programmet var nyttig samt førte til muligheter for foreldrene å sette felles grenser for alkoholbruk (Strøm et al., 2015). Informantene i denne studien nevnte samarbeid mellom foresatte som en forutsetning for å jobbe rusforebyggende, og at et slikt samarbeid var noe skolen oppfordret foresatte til å bedrive med på de første foreldremøtene ved skoleoppstart.

Forskning rundt temaet viser en generell tendens ved at skolen som egnet arena kan og skal forebygge rusmisbruk, hvor det overordnede ansvaret ligger hos foresatte som rollemodeller for barna (Nordmyr & Forsman, 2021). Det vil være naturlig at skolen gjør nødvendige rusforebyggende tiltak, med tanke på at det er en velfungerende og optimal arena for implementering av forebyggende tiltak, ettersom barn og unge oppholder seg på skolen over en rekke år (Frønes, 2006, s. 260). Det overordnede ansvaret ligger som nevnt hos foreldrene som rollemodeller, og av den grunn kan det tenkes at informantene ønsket mer påkoblede foreldre. Dette mente informantene kunne ha en positiv effekt ved at de kunne informere hverandre dersom de hører eller ser andre barn benytte seg av rusmidler. Et slikt samarbeid vil være nødvendig og avgjørende ettersom ungdommer som oftest benytter seg av rusmidler på fritiden, og ikke på skolen. Aktiv tilstedeværelse og kommunikasjon fra foreldrene sin side er derfor essensielt for å kunne fange opp eventuell rusproblematikk.

5.4 Metodologiske refleksjoner

En potensiell avgrensing er antall informanter, hvor oppgavens størrelse gjorde det nødvendig å ha et mindre antall informanter. Vi vurderte fire lærere og fire miljøterapeuter fra ulike ungdomsskoler som tilstrekkelig for å gi et verdifullt innblikk i hvordan rusforebygging forstås av profesjonene. I tillegg ble lærere og miljøterapeuter sine opplevelser belyst, og ikke andre eventuelle profesjoner som bedriver rusforebyggende arbeid i et skoleperspektiv. Vi valgte å benytte oss av semi-strukturerte intervju som metode for datainnsamling, og dette førte til at vi som forskere kunne utforske temaer og utsagn videre. Dette førte til at vår posisjon som forskere og mennesker kom fram, hvor vi måtte ta avgjørelser underveis over hva vi ønsket at informantene skulle videre utdype. Intervjuguiden ble derfor benyttet nettopp som en guide, og ikke et manus.

Vi ønsket å være refleksive og åpen etter utgangspunkt i Tracy (2010) sine åtte kvalitetskriterier for kvalitativ forskning, for å sikre at vår forskning og våre funn viser validitet, gyldighet og overførbarhet til feltet. Rusforebygging er et høyst aktuelt tema, sett i lys av oppvekstreformen angående tidlig innsats og tidlig forebygging. Datamaterialet ble kodet av begge forfatterne av oppgaven, noe som gjorde det mulig å diskutere frem ulike tolkninger basert på erfaringene begge hadde fra feltet. Analysen og fortolkningen av datamaterialet ble også gjennomført i flere tolkningsrunder med bistand fra veilederene. Datamaterialet er etisk forsvarlig sett i lys av innsamlingsmetode, samtykke fra informanter og behandling av data på en sensitiv måte – båndopptaker, transkribering, anonymisering m.m. Våre informanter jobbet på skoler over hele landet, og vi har ikke tatt hensyn til geografiske og økonomiske forskjeller som kan virke inn i det rusforebyggende arbeidet ved den aktuelle skole.

6.0 Konklusjon

Denne masteroppgaven hadde som hensikt å besvare problemstillingen: Hvordan forstår lærere og miljøterapeuter rusforebyggende arbeid i ungdomsskolen?

Ved hjelp av forebyggingsdiskursene til Halvorsen et al. (in press, s. 4) og annen relevant forskning antydes det at lærere og miljøterapeuter i skolen forstår det rusforebyggende arbeidet forskjellig. Dette ved at deltakerne opplevde en ulik rusforebyggende praksis, hvor de blant annet hadde ulik forståelse rundt deres og andres roller. Det kom også frem en utydelig forståelse eller inndeling knyttet til hvem på skolen som skulle gjøre hva rundt det rusforebyggende arbeidet. Dette kan skyldes en ulik eller manglende kompetanse hos deltakerne, som ble tydelig påpekt. Felles for deltakerne var at de opplevde manglende avsatt tid til rusforebyggende arbeid, noe som førte til at arbeidet deres ble mer tilfeldig. Det rusforebyggende arbeidet kan forstås ulikt ved at det de to ulike profesjonene har forskjellig faglig bakgrunn. Miljøterapeutene sin faglige bakgrunn kan se ut til å bidra til at de evner å se annerledes på elevene og situasjoner, sammenlignet med lærerne som i større grad fokuserer på innholdet i undervisningen. Miljøterapeuter ser dermed ut til å ha en viktig rolle i skolen sett i et rusforebyggende perspektiv.

Masteroppgaven kan se ut til å tydeliggjøre viktigheten av godt samarbeid med andre instanser og foresatte. Dette ved at andre instanser kan bidra med mer kompetanse, som videre kan ha en positiv effekt i det rusforebyggende arbeidet. Samarbeidet mellom ansatte og foresatte viser seg også å være gunstig ettersom elevene bruker store deler av dagen sin på skolen og hjemme, og det er derfor hensiktsmessig at begge arenaer arbeider sammen mot felles mål og hjelper hverandre.

Denne masteroppgaven har bidratt med å belyse viktige aspekter rundt rusforebyggende arbeid i skolen, hvor det tydelig kommer frem hvilke utfordringer som eksisterer og hva som ser ut til å fungere.

Masteroppgaven sine funn kan tydeliggjøre hvorfor det er viktig å fokusere på videre fremtidig forskning på rusforebyggende arbeid i skoler. Videre forskning kunne vært å se på hvordan ledelsen i skolene oppfatter det rusforebyggende arbeidet, for å deretter sammenligne forståelsen til ledelsen og andre ansatte, siden ett av funnene viste at deltakerne opplevde manglende avsatt tid og ressurser.

En annen interessant tilnærming ville vært å undersøke hvordan elevene opplever det rusforebyggende arbeidet. Hvordan elever med historikk innenfor rus og rusmisbruk selv forstår rusforebyggende tiltak, og i hvilken grad disse er betydningsfulle mot rusproblematikk i skolen. Med dette ville det behøvd ytterlige etiske overveielser, mulig for store krav for en masterstudent å overholde, da det vil bli begått analyse av unge mennesker rundt et sensitivt tema som rus og rusmisbruk.

7.0 Referanseliste

- Barnevernsloven. (2023). Lov om barnevern (LOV-2023-06-16-42). Lovdata.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-97/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1
- Befring, E., & Moen, B.-E. (2017). *Ungdom, læring og forebygging*. (2. utg.). Cappelen Damm akademisk.
- Borg, E., Christensen, H., Fossetøl, K., & Pålshaugen, Ø. (2015). *Hva lærerne ikke kan! Et kunnskapsgrunnlag for satsning på bruk av flerfaglig kompetanse i skolen* (AFI-rapport 6/2015). Arbeidsforskningsinstituttet. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/6261/r2015-6.pdf?sequence=1>
- Borg, E. L. & Lyng, S. T. (2019). Sosialfaglig kompetanse i skolen. Fellesorganisasjonen.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/http://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4. utg.). Oxford University Press.
- Bufdir. (u.å.). *Hva er Barnevernsreformen?* Hentet 8. mai 2024 fra <https://www.bufdir.no/fagstotte/barnevern-oppvekst/barnevernsreformen/hva-er-barnevernsreformen/>
- Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Gyldendal akademisk.
- Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. Basic Books.
- Dahl, T., Askling, B., Heggen, K., Kuldrandstad, L. I., Lauvdal, T., Qvortrup, L., Thue, F. W. (red.). (2016). *Om lærerrollen - et kunnskapsgrunnlag* (1. utg.) Fagbokforlaget.
- Daily, S. M., Mann, M. J., Lilly, C. L., Bias, T. K., Smith, M. L., & Kristjansson, A. L. (2020). School Climate as a Universal Intervention to Prevent Substance Use Initiation

- in Early Adolescence: A Longitudinal Study. *Health Education & Behavior*, 47(3), 402-411. <https://doi.org/10.1177/1090198120914250>
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Fekjær, H. O. (2016). *Rus - bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historie* (4. utg.). Gyldendal akademisk.
- Fekjær, H. O. (2008). *RUS*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Fellesorganisasjonen & Utdanningsforbundet. (2020). *Tverrfagleg samarbeid i skulen - god og trykk skulekvardag for alle elevar* [Brosjyre]. Fellesorganisasjonen. <https://www.fo.no/getfile.php/1329857-1592396012/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/FO%20hefte%20Tverrfaglig%20samarbeid%20i%20skulen%202020-web.pdf>
- Foxcroft, D. R. (2014). Can Prevention Classification be Improved by Considering the Function of Prevention? *Prevention Science*, 15(6), 818-822. <https://doi.org/10.1007/s11121-013-0435-1>
- Frønes, I. (2006). *De likeverdige : om sosialisering og de jevnaldrendes betydning* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Fletcher, A., Bonell, C., & Hargreaves, J. (2008). School Effects on Young People's Drug Use: A Systematic Review of Intervention and Observational Studies. *Journal of Adolescent Health*, 42(3), 209-220. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.09.020>
- Giannotta, F., Vigna-Taglianti, F., Rosaria Galanti, M., Scatigna, M., & Faggiano, F. (2014). Short-Term Mediating Factors of a School-Based Intervention to Prevent Youth

- Substance Use in Europe. *Journal of Adolescent Health*, 54(5), 565-573.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.10.009>
- Gravrok, Ø., Schancke, V., Andreassen, M. & Domben, P. (2006). Kunnskapsplattform for forebyggende og helsefremmende arbeid i skolen - med særlig fokus på rusmidler og tobakk. I T- Nordahl, Ø. Gravrok, H. Knudsmoen, T. M. B. Larsen & K. Rørnes (Red.) *Forebyggende innsatser i skolen* (s. 60-77). Utdanningsdirektoratet.
- Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., & Williams, C. (2023). Long-term behavioral effects of a school-based prevention program on illicit drug use among young adults. *J Public Health Res*, 12(1). <https://doi.org/10.1177/22799036221146914>
- Gordon, R. S. (1983). An operational classification of disease prevention. *Public Health Reports*, 98(2), 107–109.
- Grimen, H. (2008). *Profesjon og Kunnskap*. I Molander, A. & Terum, L, I. (red). *Profesjonsstudier (81-86)*. Universitetsforlaget.
- Gustavsson, U. (2004). Skolen som arena for sosionomer. I Embla. Re-publisert av Fontene (2006).
- Gustavsson, U., & Tømmerbakken, N. (2011). *Sosialfaglig arbeid i skolen: om samarbeidet mellom lærer og sosialarbeider*. Kommuneforlaget.
- Halvorsen, Ø., Eide, L., & Oldeide, O. (In press) Rusførebygging i skulen som diskursivt forma pedagogisk-politisk fenomen. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*. Akseptert 10.03.2024.
- Helsedirektoratet. (2012). Støttmateriell; Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen - forslag til læringsaktiviteter. https://korus.fra1.digitaloceanspaces.com/publications/IS-1978-St%C3%B8ttmateriell-Rusmiddelforebyggende-arbeid-i-skolen-%E2%80%93-forslag-til-l%C3%A6ringsaktiviteter__orig.pdf

- Hole, R. (2014). *Forebygging og behandling av rusproblemer - en innføring*. Universitetsforlaget.
- Jacobsen, D. L. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring: Innføring og metode for helse- og sosialfagene* (3. utg.). Høyskoleforlaget.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Universitetsforlaget.
- Lize, S. E., Iachini, A. L., Tang, W., Tucker, J., Seay, K. D., Clone, S., DeHart, D., & Browne, T. (2017). A Meta-analysis of the Effectiveness of Interactive Middle School Cannabis Prevention Programs. *Prev Sci*, *18*(1), 50-60.
<https://doi.org/10.1007/s11121-016-0723-7>
- Mausehagen, S. & Granlund, L. (2012). Contested discourses of teacher professionalism: Current tensions between education policy and teachers' union. *Journal of Education Policy*, *27*(6), 815-833.
<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/02680939.2012.672656>
- Meld. St. 19. (2009-2010). (2019). *Tid til læring - oppfølging av Tidsbrukutvalgets rapport*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Meld-St-19-20092010/id608020/>
- Miller-Day, M., Hecht, M. L., Krieger, J. L., Pettigrew, J., Shin, Y., & Graham, J. (2015). Teacher Narratives and Student Engagement: Testing Narrative Engagement Theory in Drug Prevention Education. *Journal of Language and Social Psychology*, *34*(6), 604-620. <https://doi.org/10.1177/0261927X15586429>
- NESH. (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. (5. utg.). Forskningsetikk. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>

- Nordmyr, J., & Forsman, A. K. (2021). Roles and responsibilities in substance use prevention in the school setting: views among Finnish school personnel representatives. *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 39(3), 305-314.
<https://doi.org/10.1080/02813432.2021.1935516>
- Opplæringsloven. (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande oppleringa (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Prop. 36 S (2023-2024). (2024). *Opptappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028)— Trygghet for alle*. Justis- og beredskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-36-s-20232024/id3018905/?ch=4>
- Prop. 133L (2020-2021). (2020). *Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven*. Barne og familiedepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/f325e4de00fb472f85a7a2b94124f531/no/pdfs/prp202020210133000dddpdfs.pdf>
- Rigg, K. K., & Menendez, K. M. (2018). Drug prevention programmes in schools: Selecting programme providers. *Health Education Journal*, 77(5), 586-597.
<https://doi.org/10.1177/0017896918763454>
- Smith, K. 2012. Producing governable subjects: Images of childhood old and new. *Childhood*, 19(1), 24-37. <https://doi.org/10.1177/0907568211401434>
- St.meld. nr. 11 (2008-2009). *Læreren. Rollen og utdanningen*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-11-2008-2009-/id544920/>
- Statsforvalteren. (2022). Kompetanse for å møte barn og unges behov. Statsforvalteren I Rogaland. <https://www.statsforvalteren.no/rogaland/barn-og-foreldre/0-24/oppveksreformen-og-kompetanseloftet/>
- Strøm, H. K., Adolfsen, F., Fossum, S., Kaiser, S., & Martinussen, M. (2014). Effectiveness of school-based preventive interventions on adolescent alcohol use: a meta-analysis of

- randomized controlled trials. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 9(1), 48. <https://doi.org/10.1186/1747-597X-9-48>
- Strøm, H. K., Adolfsen, F., Handegård, B. H., Natvig, H., Eisemann, M., Martinussen, M., & Kuposov, R. (2015). Preventing alcohol use with a universal school-based intervention: results from an effectiveness study. *BMC Public Health*, 15, 337. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-1704-7>
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (3. utg.). Fagbokforlaget.
- Tjora, A. H. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. utg.). Gyldendal akademisk.
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837-851. <https://doi.org/10.1177/1077800410383121>
- Van Hout, M. C., Foley, M., McCormack, A., & Tardif, E. (2012). Teachers' perspectives on their role in school-based alcohol and cannabis prevention. *International Journal of Health Promotion and Education*, 50(6), 328-341. <https://doi.org/10.1080/14635240.2012.735388>
- Willumsen, E., & Ødegård, A. (2016). *Tverrprofesjonelt samarbeid - et samfunnsoppdrag* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Yakhlef, S., & Basic, G. (2023). Working with pupils who use alcohol and drugs: emotional labour and crime prevention of Swedish high school staff members. *European journal of social work*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/13691457.2023.2276655>

8.0 Vedlegg

8.1 Vedlegg 1 – Intervjuguide

Intervjuguide

Innledningsvis vil vi starte med en uformell samtale hvor intervjuer forklarer årsaken til gjennomførelse av undersøkelsen, i tillegg til å presentere seg selv. Etterpå vil intervjuer informere om formålet og bakgrunnen med prosjektet. Det vil også bli informert om hva vi vil bruke intervjuet til, taushetsplikt samt anonymitet. Til slutt vil intervjuer informere om at hele samtalen vil bli tatt opp av lydbånd.

Problemstilling 1: Hvordan beskriver miljøterapeuter i skolen rusarbeidet, og hva er rusforebyggende arbeid for dem?

Problemstilling 2: Hvordan beskriver lærere rusarbeidet, og hva er rusforebyggende arbeid for dem?

Introduksjonsspørsmål:

1. Kan du fortelle litt om din profesjon og din rolle i skolen?
2. Hvem sitt ansvar er det å jobbe med rusforebyggende arbeid på denne skolen?
 - Er det tydelig inndeling på skolen?

Håndtering:

3. Opplever du at det er fokus på rusforebyggende arbeid i skolen?
 - Ja, hvordan?
 - Nei, hvorfor?
4. Har du noen erfaringer ved å jobbe rusforebyggende og kan du fortelle litt om dette?
5. Kan du fortelle om en episode der du var med på rusforebyggende arbeid?
 - Hva gjorde du/dere?
 - Hvordan opplevde du arbeidet som ble gjort?

6. Er arbeidet rettet mot all ungdom eller er det rettet mer mot de mest sårbare unge når dere jobber med rusforebyggende arbeid?
 - Hvordan jobber dere på de ulike nivåene? (Universell, selektiv og induktiv)
7. Hva synes du om bruk av tvang og makt i det rusforebyggende arbeidet som politihunder, forbud og straff?
8. En annen måte å jobbe rusforebyggende på kan være å fremme gode verdier ved å skape et godt og positivt fellesmiljø. Er dette noe dere har fokus på?
 - Hvis ja – Hva gjør dere?
 - Hvis nei – Hvorfor blir ikke dette vektlagt?
9. Hvilken informasjon gis elevene angående rus og rusmidler?
 - Hvis ja – er opplysningene preget av frykt og moralisering eller mer nøytralt og forskningsbasert?
 - Hvis nei - hvorfor ikke, og hva ønsker du skolen bør informere elevene om?

Tiltak

10. Har du erfaring av tiltak som du mener har fungert?
 - Hvilke tiltak fungerte?
 - Hvilke tiltak fungerte ikke?
11. Føler du at du har fått den kunnskapen og de verktøyene du trenger for å kunne oppdage og håndterte barn som driver med rus, og for å jobbe rusforebyggende?
 - Nei, hva mangler du?
 - Ja, Hvilke verktøy har du?
12. Har du opplevd noen endring i det rusforebyggende arbeidet i de siste årene?
 - Ja, hvordan var det før og hvordan er det nå?
 - Nei, hvilke endringer ønsker du å se?

Vil du delta i forskningsprosjektet «Rusforebyggende arbeid i ungdomskolen»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor vi ønsker å få et innblikk i hvordan den nye barnevernsreformen spiller inn på det rusforebyggende arbeidet i praksis. Vi vil derfor intervjuere lærere og miljøterapeuter som jobber rusforebyggende i den norske ungdomsskole. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet å undersøke hvordan forebyggende arbeid blir forstått og praktisert av to ulike profesjoner i dette tilfelle lærere og miljøterapeuter i den norske skole. Funn fra studien kan ha relevans for videre forskning, og potensielt være positiv for forebyggende arbeid i skolen.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Bergen v/ veileder Olin Blaaid Oldeide og mastestudent Henriette Bjorland og Kevin Thowsen er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

For å kunne besvare problemstillingen i dette forskningsprosjektet er det nødvendig å inkludere lærere og miljøterapeuter i skolen. Disse vil ha erfaring fra hvordan det rusforebyggende arbeidet foregår på skolen.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å bli med på prosjektet, innebærer det å delta i et forskningsintervju omhandlende hvordan miljøterapeuter og lærere beskriver og opplever det rusforebyggende arbeidet i skolen. Spørsmålene i intervjuet vil omhandle dine erfaringer og opplevelser i det rusforebyggende arbeidet du har gjort. Intervjuet vil ta ca. 40-60 minutter. Med ditt samtykke vil det bli tatt lydopptak fra intervjuet. Etter at intervjuet er transkribert, vil lydopptaket bli slettet. Deretter vil dine svar bli analysert sammen med andre informanter sine svar.

Det er frivillig å delta

Å delta i dette prosjekter er frivillig. Hvis du deltar i prosjekter, kan du trekke samtykket tilbake når som helst uten å måtte oppgi noen grunn. Dine personopplysninger vil dermed bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du senere velger å trekke deg eller ikke ønsker å delta.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi skal bare bruke dine opplysninger til formålet som vi har beskrevet i dette skrevet. Vi vil behandle dine opplysninger konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Personene sin vil kunne ha tilgang til personopplysningene vil være vår prosjektleder og masterstudentene, Henriette Bjorland og Kevin Thowsen og veileder Olin Błaalid Oldeide. Informasjonen om deg vil bli anonymisert og det vil ikke bli mulighet for at andre kan kjenne igjen dine opplysninger. «Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data», datamaterialet vil bli lagret på en forskningsserver.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes Juni 2024 og opplysningene vil bli slettet da.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Jeg behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Bergen, institutt for helse, miljø og likeverd (HEMIL) har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:
innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
å få slettet personopplysninger om deg
å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Prosjektansvarlig: Henriette Bjorland, +47298890, henriebh@hotmail.com

Prosjektansvarlig: Kevin Thowsen, + 45835536, kevin.thowsen@gmail.com

Hovedveileder: Olin Blaaid Oldeide, + 4792462636, olin.oldeide@uib.no

Vårt personvernombud: E- post: personvernombud@uis.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon:

53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig: Olin Blaaid Oldeide

Student: Henriette Bjorland Hansen

Student: Kevin Thowsen

8.3 Vedlegg 3 – Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Rusforebyggendearbeid i ungdomskolen*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- Å delta i forskningsprosjektet «*Rusforebyggendearbeid i ungdomskolen*»
- Å delta i individuelt intervju og at det blir tatt lydopptak
- Jeg samtykker at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. juni 2023
- Jeg har mottatt informasjon og vil delta.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)